

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Тернопільський національний технічний університет імені
Івана Пулюя

Кафедра програмної інженерії

Методичні вказівки до лабораторних робіт

з дисципліни

**«Архітектура та проєктування
програмного забезпечення»**

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПІ
«Інженерія програмного забезпечення»

Тернопіль — 2026

УДК 004.4(075.8)

Укладачі:

М.Р. Петрик., д.ф.-м.н., проф.

І.Я. Мудрик, PhD

Ю.М. Стоянов, к.т.н

Рецензент:

В.В. Яцишин, к.т.н., доцент

завідувач кафедри систем штучного інтелекту та аналізу даних ТНТУ ім. І.

Пулюя

Розглянуто й затверджено на засіданні кафедри програмної інженерії.

Протокол № 12 від 30.03.2026.

Розглянуто й затверджено на засіданні методичної комісії факультету комп'ютерно-інформаційних систем та програмної інженерії Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя.

Протокол № 4 від 09.04.2026.

Методичні вказівки до лабораторних робіт з дисципліни «Архітектура та проєктування програмного забезпечення» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти ОПП «Інженерія програмного забезпечення» всіх форм навчання / Укладачі: Петрик М.Р., Мудрик І.Я., Стоянов Ю.М. – Тернопіль: ТНТУ ім. І. Пулюя, 2026 – 54 с.

Відповідальний за випуск: М.Р. Петрик, докт. фіз.-мат. наук, професор

АНОТАЦІЯ

Методичні вказівки містить практичні рекомендації для допомоги студентам у вивченні дисципліни “Архітектура та проектування програмного забезпечення”, зокрема передбачають дослідження моделей архітектур, патернів та методологій розробки програмного забезпечення, використання методів практико-орієнтованого навчання, зокрема: процес аналізу предметної області; розробки моделі варіантів використання із застосуванням шаблонів проектування; розробки діаграми класів; опису класів та їх атрибутів, методів; опису зв'язків та залежностей між класами; програмну реалізацію у вигляді C++ коду; розробки методів і сценаріїв способу застосування таких реалізацій. Розроблено з використанням інструментального середовища проектування (ліцензоване IBM). Посібник орієнтований для студентів спеціальності 121 інженерія програмного забезпечення для набуття практичних навиків застосування архітектурних моделей та патернів розробки програмного забезпечення. Лабораторні роботи охоплюють весь цикл розробки програмного забезпечення: від аналізу вимог та архітектурного проектування до реалізації, тестування та розгортання системи. Особливу увагу приділено командній роботі, використанню систем контролю версій, створенню технічної документації та дотриманню професійних стандартів.

Методичні вказівки призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, які навчаються за освітньо-професійною програмою «Інженерія програмного забезпечення». Вони також будуть корисними для студентів технічних спеціальностей, що вивчають основи програмної інженерії та розробки програмного забезпечення.

Ключові слова: програмна інженерія, життєвий цикл розробки, архітектурне проектування, проєкт.

Зміст

Вступ	4
Лабораторна робота 1. Дослідження архітектурних моделей та методологій розробки ПЗ для обраної предметної області. Ознайомлення з базовими елементами проектування та реалізації програмних систем в середовищі проектування середовища проектування	6
Лабораторна робота 2. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням архітектурного шаблону проектування «Абстрактна фабрика / Abstract Factory»	12
Лабораторна робота 3. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Декоратор (Picasso)» та «Пристосуванець (Flyweight)»	15
Лабораторна робота 4. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Замісник (Proxy)» та «Фасад (Facade)»	20
Лабораторна робота 5. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Спостерігач (Observer)» та «Відвідувач (Visitor)»	24
Лабораторна робота 6. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Стратегія(Strategy)» та «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)»	27
Лабораторна робота 7. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням поведінкового шаблону проектування типу «Стан(State)» та структурного шаблону «Компонувальник(Composite)»	30
Лабораторна робота 8. Проектування та реалізація програмного продукту з використанням архітектурної моделі «Клієнт-Сервер»	33
Висновки	35
Література	35
Додатки:	
Додаток А. Приклад оформлення звіту лабораторної роботи.	
Додаток Б. Зразки предметних областей для проектування та розробки	

ВСТУП

Деталі щодо оформлення програмного коду та змісту звіту лабораторних робіт узгоджуються з викладачем у системі електронного навчання відповідного курсу. Приклад оформлення звіту з титульним аркушем, структурою та рекомендаціями наведено в додатку А.

Усі лабораторні роботи повинні бути виконані з дотриманням принципів академічної доброчесності, відповідно до [Положення про академічну доброчесність учасників освітнього процесу Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя](#).

Загальні вимоги до лабораторних робіт з дисципліни

Лабораторні роботи передбачають дослідження моделей архітектур та методологій розробки програмного забезпечення. Для виконання завдань лабораторних робіт слід ознайомитися з теоретичним матеріалом, провести дослідження завдання відповідно до варіанту і результати дослідження відобразити у звіті до лабораторній роботі.

Як здати роботу

Варіант завдання обираємо відповідно до номера студента у списку підгрупи.

Звіт до лабораторної роботи слід у вказані терміни розмістити у скриньці завдань на сервері дистанційного навчання.

Результатом виконання кожної лабораторної роботи є оформлений звіт, з яким студент повинен захистити роботу.

Завантажте артефакти релізу (PDF-звіт та посилання на додатокві матеріали) у відповідну скриньку в системі дистанційного навчання та захистіть готовий звіт у викладача.

Узагальнена структура звіту:

1. Титульний аркуш, який повинен включати наступні елементи:

- назву ВНЗ: *Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя*;

- назву факультету: *Факультет комп'ютерно-інформаційних систем та програмної інженерії*;

- назву кафедри: *кафедра програмної інженерії*;

- назву дисципліни, порядковий номер та тему лабораторної роботи, до якої оформляється звіт;

- інформацію про виконавця: номер групи, прізвище ініціали;
- рік захисту роботи: *Тернопіль 2026*;

2. Основної частина звіту, яка повинна включати:

- мету роботи;
- завдання, винесене на роботу та номер варіанту;
- опис предметної області;
- модель варіантів використання в середовищі проектування;
- діаграму класів (в рамках даної моделі, лише необхідний мінімум класів)
- описи класів
- програмна реалізація: Компонентна модель (опис структури коду)

- код автоматично згенерований по діаграмі класів в середовищі проектування, мова C++, C# або Java;

- код розбитий на модулі/ компоненти;

- в оформленні коду дотримуватись єдиного стилю та доповнювати код коментарями.

- сновні методи і сценарії показати в діаграмі послідовності

- отримані результати дослідження чи результати виконання кожного з пункту завдання лабораторної роботи (діаграми, лістинг коду, результати тестування і ін.)

3. Висновки, які повинні включати відповіді на поставлені мету та питання в завданні лабораторної роботи,

Лабораторні виконуються в програмному середовищі проектування (наприклад – у IBM Rational Software Architect: <http://www.ibm.com/developerworks/downloads/r/architect/index.html>)

При оформленні звіту рекомендовано використовувати довільний текстовий редактор, звіт оформляти на аркуші формату А4 (відступи В,Н - 20 мм, П-15 мм, Л-25 мм.). Для звичайного тексту використовувати шрифт Times New Roman 14 пт, вирівняний по ширині сторінки, міжрядковий інтервал - 1,5. Для лістингу коду використовувати шрифт Courier 10 пт, вирівняний по лівому краю, міжрядковий інтервал - 1. Усі лістинги коду та рисунки повинні мати номери та підписи до них з посыланням на них з тексту звіту.

Звіт до кожної лабораторної роботи слід роздрукувати, скріпити та представити до захисту, електронний варіант звіту завантажити в скриньку завдань за номером лабораторної роботи дистанційного курсу.

Структура лабораторних робіт:

Модуль №1 та модуль №2 включають по чотири лабораторні роботи, тісно інтегровані з лекційним матеріалом:

Лабораторна робота №1 - Дослідження архітектурних моделей та методологій розробки ПЗ для обраної предметної області. Ознайомлення з базовими елементами проектування та реалізації програмних систем в середовищі проектування.

Лабораторна робота №2 - Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням архітектурного шаблону проектування «Абстрактна фабрика / Abstract Factory».

Лабораторна робота №3 - Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Декоратор (Picasso)» та «Пристосуванець (Flyweight)».

Лабораторна робота №4 - Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням породжуючих шаблонів проектування типу «Замісник (Proxy)» та «Фасад (Facade)».

Лабораторна робота 5. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Спостерігач (Observer)» та «Відвідувач (Visitor)».

Лабораторна робота 6. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Стратегія (Strategy)» та «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)».

Лабораторна робота 7. Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням поведінкового шаблону проектування типу «Стан (State)» та структурного шаблону «Компонувальник (Composite)».

Лабораторна робота 8. Проектування та програмна реалізація програмного продукту з використанням архітектурної моделі «Клієнт-Сервер».

Інструментарій та ресурси

Програмне забезпечення: спеціалізоване ПЗ для проектування (IBM Rational Software Architect Designer, PlantUML або Mermaid.js (для опису архітектури як коду – Architecture as Code). Structurizr (для моделювання за підходом C4). Draw.io (diagrams.net) або Lucidchart (для створення UML-діаграм та схем розгортання).

Середовища розробки (IDE):

Visual Studio Code, JetBrains IDE (WebStorm, PyCharm, IntelliJ IDEA).

Хмарні середовища розробки, наприклад, Project IDX або GitHub Codespaces.

Платформи та фреймворки (для практичної реалізації концептів):

Node.js, Python.

React (для проектування клієнтської частини).

Хмарні платформи (наприклад, Firebase для побудови serverless-архітектури).

Інструменти DevOps та контейнеризації:

Docker (для пакування мікросервісів).

Git та платформи GitHub/GitLab (для контролю версій та налаштування базових CI/CD пайплайнів).

Засоби на базі штучного інтелекту (AI-асистенти):

Інструменти генеративного ШІ для допомоги у рефакторингу, аналізі патернів та генерації шаблонного коду.

Методології:

Гнучкі методології розробки (Agile): Scrum, Kanban (замість застарілих каскадних та великовагових процесів).

Domain-Driven Design (DDD): Предметно-орієнтоване проектування для визначення контекстів та меж мікросервісів.

Cloud-Native підходи: Проектування мікросервісних (Microservices) та безсерверних (Serverless) архітектур.

DevOps / DevSecOps: Практики безперервної інтеграції та розгортання, інфраструктура як код (IaC).

Модель C4: Контекст, Контейнери, Компоненти та Код — для багаторівневого документування архітектури ПЗ.

Обчислювальні ресурси:

Стандартний ноутбук або комп'ютер з можливістю встановлення середовища розробки, систем віртуалізації (наприклад, Docker Desktop) та стабільним доступом до мережі Інтернет для роботи з хмарними сервісами і репозиторіями.

Лабораторна робота 1.

Дослідження архітектурних моделей та методологій розробки ПЗ для обраної предметної області. Ознайомлення з базовими елементами проектування та реалізації програмних систем в середовищі проектування

Тема: Дослідження архітектурних моделей та методологій розробки програмного забезпечення для обраної предметної області. Ознайомлення з базовими елементами проектування та реалізації програмних систем в середовищі проектування (наприклад: IBM RSA)

Мета роботи:

- дослідити базові моделі архітектур програмного забезпечення;
- дослідити методології та підходи до розробки ПЗ;
- ознайомитися з принципом ООП - SOLID;
- обрати базову для реалізації архітектуру обраної предметної області. Описати підхід (з точки методології розробки ПЗ) до розробки програмного продукту згідно обраної предметної області. Визначити переваги та недоліки застосування моделі архітектури;
- ознайомитися з середовищем проектування.
- проаналізувати обрану предметну область. Визначити вимоги, акторів та базові прецеденти програмного продукту. Побудувати діаграму ВВ (прецедентів) та діаграму Класів, використовуючи можливості середовища проектування.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з основними архітектурами реалізації ПЗ. Ознайомтесь з методологіями розробки ПЗ. Розгляньте теоретичний матеріал щодо принципів побудови Хорошої архітектури SOLID.

2. Оберіть тематику власної розробки. Основні принципи моделі архітектури. Виділіть основні функції проектованої інформаційної системи та зовнішні сутності, з якими система взаємодіє. Тематику можна обрати власну, або згідно списків №1,2,3 на стр. 8.

3. Ознайомтесь з середовищем проектування (наприклад, IBM Rational Software Architect Designer). Побудуйте в даному середовищі проектування діаграми прецедентів (ВВ), класів обраної Вами предметної області.

4. За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості

1. Архітектура програмного забезпечення (англ. software architecture) - це структура програми або обчислювальної системи, яка включає програмні компоненти, видимі зовні властивості цих компонентів, а також відносини між ними. Цей термін стосується також документування архітектури програмного забезпечення. Документування архітектури ПЗ спрощує процес комунікації між зацікавленими особами (англ. stakeholders), дозволяє зафіксувати прийняті на ранніх етапах проектування рішення про високорівневий дизайн системи і дозволяє використовувати компоненти цього дизайну і шаблони повторно в інших проектах.

2. **Архітектура** - це принцип організації компонентів усередині системи: їх кількість, якість, інтерфейси і протоколи взаємодії. Що залежить від архітектури? Від неї залежить ціна та витрати на підтримку і розробку нових фіч, трудовитрати на побудову цілої системи з використанням даної архітектури. Тобто формально від архітектури залежить найважливіший параметр розробки - собівартість. А побічно ще і можливість повторного використання коду, а разом з ним і зменшення трудовитрат на кожну подальшу розробку. Вибір або створення архітектури залежить від конкретних завдань. Наприклад, наскільки універсальним планується додаток, які модулі повинні бути присутніми, яка запланована навантаження на ресурс.
3. **Вибір архітектури ПЗ** — це етап проектування, що виконується після етапу аналізу і формулювання вимог. Задача такого проектування — перетворення вимог до системи у вимоги до ПЗ і побудова на їх основі архітектури системи. Побудова архітектури системи здійснюється шляхом визначення цілей системи, її вхідних і вихідних даних, декомпозиції системи на підсистеми, компоненти або модулі та розроблення її загальної структури. Проектування архітектури системи може проводитися різними методами (стандартизованим, об'єктно-орієнтованим, компонентним і ін.), кожний з яких пропонує свій шлях побудови архітектури, а саме, визначення концептуальної, об'єктної й інших моделей за допомогою відповідних конструктивних елементів (блок-схем, графів, структурних діаграм тощо).
4. **Методологія** - це система принципів, а також сукупність ідей, понять, методів, способів і засобів, які визначають стиль розробки програмного забезпечення. Це - реалізація стандарту. Самі стандарти лише вказують на те, що повинно бути, залишаючи свободу вибору і адаптації. Методології являють собою ядро теорії управління розробкою програмного забезпечення. До існуючої класифікації, залежно від використовуваної моделі життєвого циклу (каскадні і ітераційні методології) додалася більш загальна класифікація на прогнозовані і адаптивні методології.
5. **Базовими підходами вважають:**
 - Rational Unified Process (RUP).
 - Microsoft Solutions Framework (MSF).
 - Методологія аналізу вимог і гнучкий процес розробки ПЗ ICONIX, що ґрунтується на варіантах використання (пропонований фірмою ICONIX Software Engineering, Inc.).
 - Швидка розробка додатків — Rapid Application Development (RAD).
 - Метод розробки динамічних систем — Dynamic Systems Development Method (DSDM).

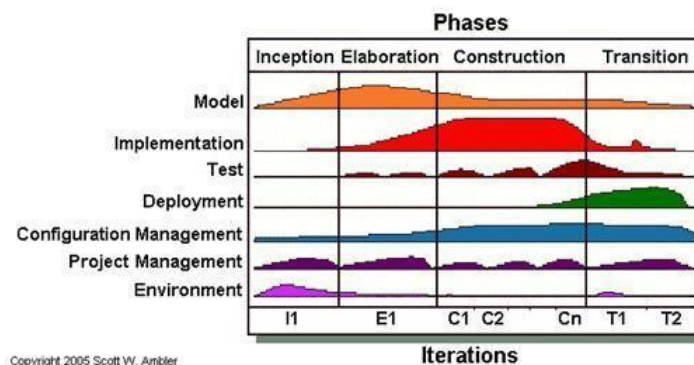

Рис. 1.1. Фази RUP – розробки ПЗ

6. Принципи "хорошої" архітектури SOLID

Рис. 1.2. Принципи SOLID

Принцип Єдиної Відповідальності (Single Responsibility Principle)

Клас повинен мати тільки одну причину для зміни

Принцип відкриття-закриття (Open Close Principle або ОЦП)

Програмні сутності такі як класи, модулі та функції повинні бути відкриті для розширення, але закриті для змін.

Принцип Заміщення Ліскоу (Liskov's Substitution Principle)

Похідні типи повинні бути здатні повністю заміщатися їх базовими типами.

Принцип Відділення Інтерфейсу (Interface Segregation Principle)

Клієнти не повинні бути залежними від інтерфейсів, які вони не використовують. Інтерфейси містять методи, які не є специфічними для них, такі методи призводять до того, що інтерфейси називають забрудненими або жирними. Ми повинні уникати створення таких інтерфейсів.

Принцип інверсії залежностей

(Dependency Inversion Principle) - залежності всередині системи будуються на основі абстракцій. Модулі верхнього рівня не залежать від модулів нижнього рівня. Абстракції не залежать від подробиць.

7. Варіанти архітектурних моделей:

1. Архітектура класної дошки (Blackboard)
2. 2-х рівнева клієнт-серверна архітектура (2-tier Client-server)
3. 3-х рівнева клієнт-серверна архітектура (3-tier Client-server)
4. Хмарна клієнт-серверна архітектура (cloud computing)
5. Компонентно-орієнтована архітектура (component-based)

6. Архітектура централізованої бази даних (Database-centric)
7. Подієво-орієнтована архітектура (Event-driven Implicit invocation)
8. Архітектура монолітного додатку (Monolithic application)
9. Peer-to-peer (P2P) архітектура
10. Архітектура обчислювального конвеєру (Pipes and filters)
11. Архітектура плагінів (Plug-ins)
12. REST-архітектура (Representational state transfer)
13. Сервер виконання бізнес-правил (Rule-based)
14. Сервіс-орієнтована архітектура (Service-oriented)
15. Архітектура Shared nothing (нічого не розділяється)
16. Космічно базована архітектура (Space-based)
17. Багаторівнева архітектура (Multitier)

8. Варіанти методологій розробки ПЗ:

1. RAD-методологія.
2. RUP-методологія
3. ICONIX
4. Scrum
5. DYNAMIC SYSTEM DEVELOPMENT METHOD
6. Adaptive Software Development
7. Crystal Clear
8. Feature-Driven Development
9. Pragmatic Programming
10. MSF
11. CANBAN
12. LEAN
13. Agile
14. TDD
15. DDD

**ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 2. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ
ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОГО
ШАБЛОНУ ПРОЄКТУВАННЯ
«АБСТРАКТНА ФАБРИКА / ABSTRACT FACTORY»**

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проєктування з використанням архітектурного шаблону проєктування «Абстрактна фабрика / Abstract Factory».

Мета роботи: Реалізувати в середовищі проєктування архітектурну модель (АМ) - Абстрактна фабрика (АФ) з використанням інструментальних засобів розробки та проєктування ПЗ (наприклад: IBM Rational Software Architect).

Теоретичні відомості:

Абстрактна фабрика - гнучка і динамічна архітектурна модель проєктування моделі предметної області системи (МПО), що включає взаємозв'язані ієрархії на основі інтерфейсів (абстрактних класів) для створення множини взаємозв'язаних об'єктів, не специфікуючи їх конкретних класів. Спочатку проєктуються абстрактні класи (базові класи ієрархій), що описують інтерфейси для створення компонентів системи, а потім створюються похідні конкретні класи, що поліморфно реалізують ці інтерфейси..

Умови застосування :

1. Незалежність системи від способів утворення, компонування і представлення вхідних до неї об'єктів;
2. Класи вхідних колекцій об'єктів взаємозв'язані і мають використовуватися разом;
3. Конфігурування системи ч/з визначену структуру абстрактних класів, що розкривають тільки інтерфейси колекції об'єктів, а не реалізацію.

Переваги:

1. Внесення швидких змін у місця коду ієрархій, строго визначені архітектором (підсистеми/ класи, їх зміна, розширення їх переліку), не порушуючи цілісності всієї системи;
2. Суттєве зменшення кількості класів та їх описів, що веде до оптимізації коду, підвищення рівня читабельності щодо доопрацювання (відхід від важкої спадщини попередників);
3. Забезпечення формалізованих уніфікованих запитів користувача до системи ч/з інтерфейси (відокремлення описів класів від реалізацій, інкапсуляція і захист від несанкціонованого доступу);
4. Гнучкість і незалежність розроблюваних компонент ПЗ, їх взаємозамінність, повторне використання коду.

Вибір АМ: AF : UML-діаграма класів

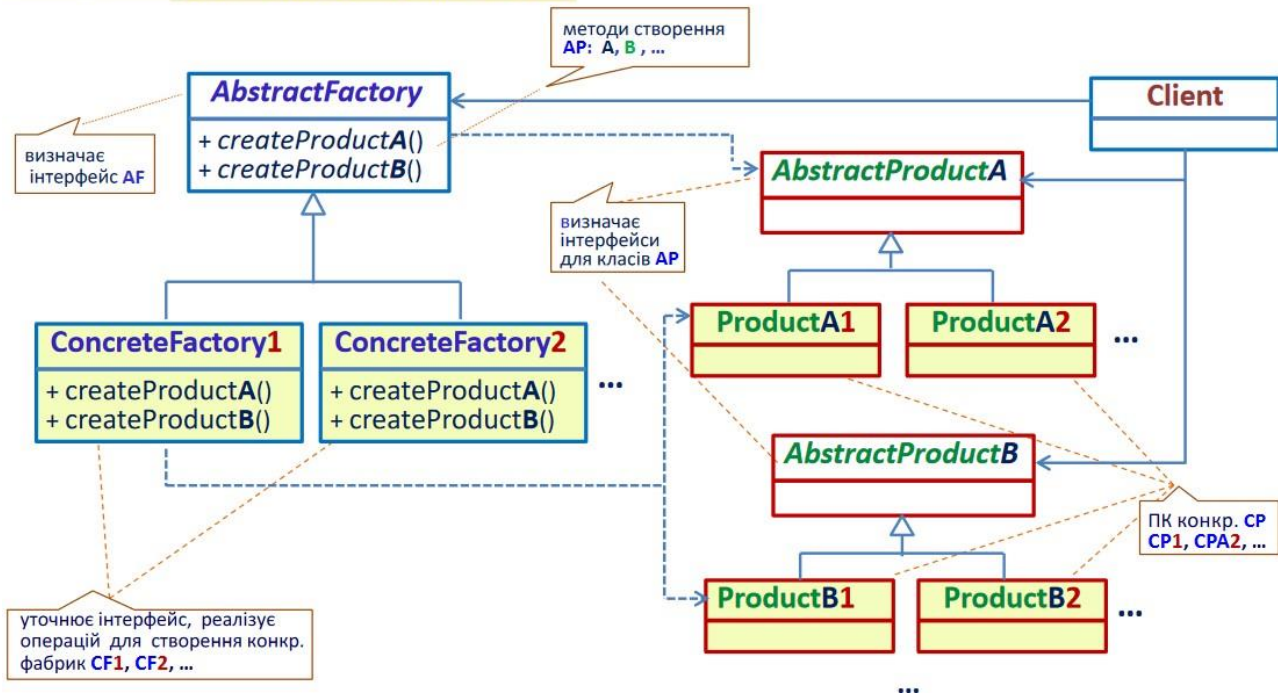

Рис. 2.1. Діаграма класів АМ «Абстрактна фабрика»

Завдання роботи:

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування Абстрактна фабрика (Abstract Factory).
2. Визначити вимоги до ПЗ згідно обраної предметної області, проаналізувати прецеденти, способи застосування та архітектурну модель майбутньої системи. Побудувати діаграму ВВ. Продумати архітектуру класів майбутніх сутностей, відношенням між ними.
3. Спроекувати у середовищі проектування власну ієрархію класів, яка б базувалася на шаблонах та Абстрактна фабрика (Abstract Factory). Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
4. Опишіть спосіб застосування середовища проектування з покроковою інструкцією.
5. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування. Додати коментарі та нотації.
6. Підготувати звіт до захисту лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Звіт до лабораторної роботи повинен містити:

- Загальний опис архітектурної моделі ПЗ «Абстрактна фабрика», Умови її застосування та переваги;

- Аналіз предметної області. Опис способу та умов застосування розглянутого шаблону проектування.
- Модель варіантів використання (наприклад у IBM RSA) обраного прецеденту (модуля програми). Use Case діаграма.
- Діаграму класів (в рамках даної моделі, лише необхідний мінімум класів).
- Описи класів та їх атрибутів, методів. Опис зв'язків та залежностей між класами.
- Розширений опис основних етапів процесу створення проектування та способу застосування інструментального середовища проектування IBM RSA. Описи основних меню IBM RSA та послідовності їх застосування при створенні проекту і побудові основних діаграм.
- Програмну реалізація: Компонентна модель (опис структури коду);
- код автоматично згенерований по діаграмі класів наприклад у IBM RSA, мова C++ або Java;
- код розбитий на модулі/ компоненти, містить коментарі;
- в оформленні коду дотримуватись єдиного стилю та доповнювати код коментарями.
- Основні методи і сценарії способу застосування даної реалізації показати в діаграмі послідовності (sequence diagram)
- Описати можливість, переваги та недоліки застосування даного шаблону Абстрактна фабрика для даної системи предметної області
- Висновки щодо виконання лабораторної роботи.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 3. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРУКТУРНИХ ШАБЛОНІВ ПРОЄКТУВАННЯ ТИПУ «ДЕКОРАТОР (PICASSO)» ТА «ПРИСТОСУВАНЕЦЬ (FLYWEIGHT)»

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі IBM RSA з використанням структурних шаблонів проектування типу «Декоратор (Picasso)» та «Пристосуванець (Flyweight)».

Мета роботи:

Реалізувати в системі IBM RSA архітектурні моделі (AM) ПЗ - «Декоратор (Picasso)» та «Пристосуванець (Flyweight)» з використанням інструментальних засобів розробки та проектування ПЗ для обраної предметної області.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Декоратор (Picasso)».
2. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Декоратор (Picasso)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
3. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Декоратор. Додати коментарі та нотації.
4. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Пристосуванець (Flyweight)».
5. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Пристосуванець (Flyweight)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
6. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Пристосуванець. Додати коментарі та нотації.
7. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Звіт до лабораторної роботи повинен містити:

- Аналіз предметної області. Опис способу та умов застосування розглянутого шаблону проектування.
- Модель варіантів використання (наприклад у IBM RSA) обраного прецеденту (модуля програми). Use Case діаграма.
- Діаграму класів (в рамках даної моделі, лише необхідний мінімум класів).
- Описи класів та їх атрибутів, методів. Опис зв'язків та залежностей між класами.
- Програмну реалізація: Компонентна модель (опис структури коду)

- код автоматично згенерований по діаграмі класів наприклад у IBM RSA, мова C++ або Java;
- код розбитий на модулі/ компоненти;
- в оформленні коду дотримуватись єдиного стилю [5] та доповнювати код коментарями.
- Основні методи і сценарії способу застосування даної реалізації показати в діаграмі послідовності (sequence diagram)
- Описати можливість, переваги та недоліки застосування даного шаблону для даної системи предметної області
- Висновки щодо виконання лабораторної роботи.

Теоретичні відомості

Структурні патерни проектування відповідають за побудову зручних в підтримці ієрархій класів та визначають взаємозалежності між класами і об'єктами, дозволяючи їм працювати спільно. При цьому можуть використовуватися такі механізми компонування системи на основі класів і об'єктів:

- Наслідування, коли клас визначає інтерфейс, а підкласи - реалізацію. Структури на основі наслідування виходять статичними.
- Композиція, коли структури будуються шляхом об'єднання об'єктів деяких класів. Композиція дозволяє отримувати структури, які можна змінювати під час виконання.

3.1. Декоратор — це структурний патерн проектування, що дає змогу динамічно додавати об'єктам нову функціональність, загортаючи їх у корисні «обгортки». Спадкування — це перше, що приходить в голову багатьом програмістам, коли потрібно розширити яку-небудь чинну поведінку. Проте механізм спадкування має кілька прикрих проблем.

- Він статичний. Ви не можете змінити поведінку об'єкта, який вже існує. Для цього необхідно створити новий об'єкт, вибравши інший підклас
- Він не дозволяє наслідувати поведінку декількох класів одночасно. Тому доведеться створювати безліч підкласів-комбінацій, щоб досягти поєднання поведінки.

Одним зі способів, що дозволяє обійти ці проблеми — є заміна спадкування агрегацією або композицією. Це той випадок, коли один об'єкт утримує інший і делегує йому роботу, замість того, щоб самому успадкувати його поведінку. Саме на цьому принципі побудовано патерн Декоратор. Декоратор має альтернативну назву — обгортка. Вона більш вдало описує суть патерна: ви розміщуєте цільовий об'єкт у іншому об'єкті-обгортці, який запускає базову поведінку об'єкта, а потім додає до результату щось своє.

Обидва об'єкти мають загальний інтерфейс, тому для користувача немає жодної різниці, з чим працювати — з чистим чи загорнутим об'єктом. Ви можете використовувати кілька різних обгорток одночасно — результат буде мати об'єднану поведінку всіх обгортки. Застосовуючи Декоратор, ви не змінюєте початковий клас і не створюєте дочірніх класів.

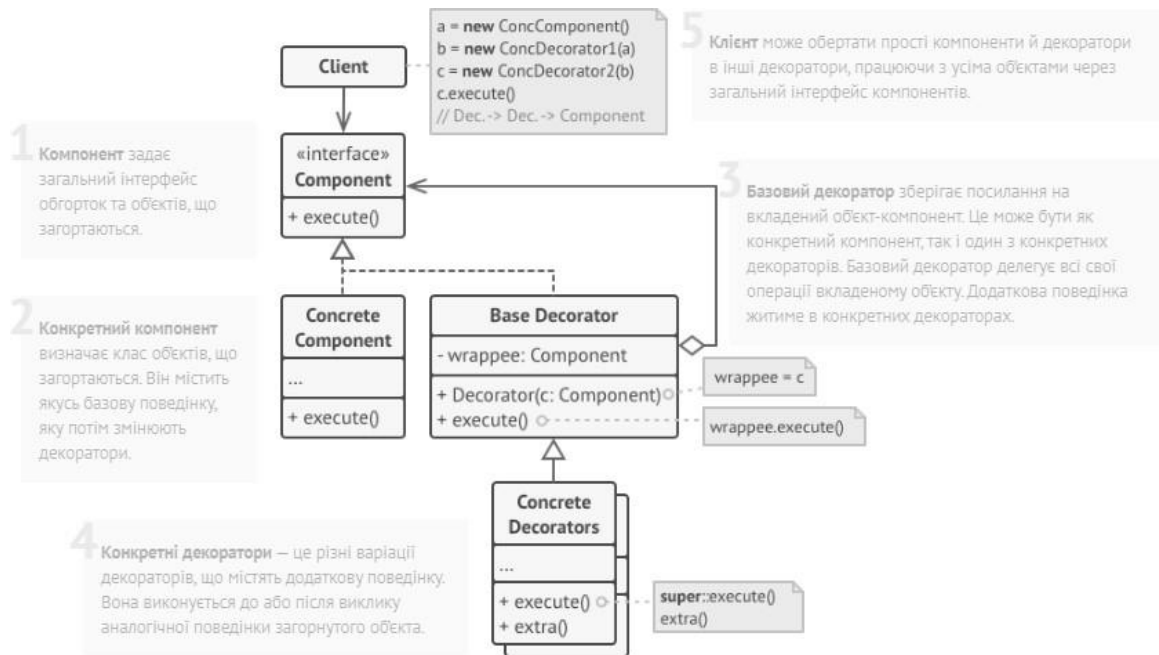

Рис. 3.1. Структура архітектури класів для шаблону Декоратор [6]

Застосування:

- Якщо вам потрібно додавати об'єктам нові обов'язки «на льоту», непомітно для коду, який їх використовує. Об'єкти вкладаються в обгортки, які мають додаткові поведінки. Обгортки і самі об'єкти мають однаковий інтерфейс, тому клієнтам не важливо, з чим працювати — зі звичайним об'єктом чи з загорнутим.
- Якщо не можна розширити обов'язки об'єкта за допомогою спадкування. У багатьох мовах програмування є ключове слово `final`, яке може заблокувати спадкування класу. Розширити такі класи можна тільки за допомогою Декоратора.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Більша гнучкість, ніж у спадкування. • Дозволяє додавати обов'язки «на льоту». • Можна додавати кілька нових обов'язків одразу. • Дозволяє мати кілька дрібних об'єктів, замість одного об'єкта «на всі випадки життя». 	<ul style="list-style-type: none"> • Важко конфігурувати об'єкти, які загорнуто в декілька обгортки одночасно. • Велика кількість крихітних класів.

3.2. Легковаговик — це структурний патерн проектування, що дає змогу вмістити більшу кількість об'єктів у відведеній оперативній пам'яті. Легковаговик заощаджує пам'ять, розподіляючи спільний стан об'єктів між собою, замість зберігання однакових даних у кожному об'єкті. Патерн Легковаговик пропонує не зберігати зовнішній стан у класі, а передавати його до тих чи інших методів через параметри. Таким чином, одні і ті самі об'єкти можна буде повторно використовувати в різних контекстах. Головна ж перевага в тому, що тепер знадобиться набагато менше об'єктів, адже вони тепер відрізнятимуться тільки внутрішнім станом, а він не має так багато варіацій.

Патерн Легковаговик слід застосовувати при дотриманні всіх наступних умов:

- Коли додаток використовує велику кількість одноманітних об'єктів, через що відбувається виділення великої кількості пам'яті
- Коли частина стану об'єкта, яке є змінним, можна винести за. Винесення зовнішнього стану дозволяє замінити безліч об'єктів невеликою групою загальних поділених об'єктів.

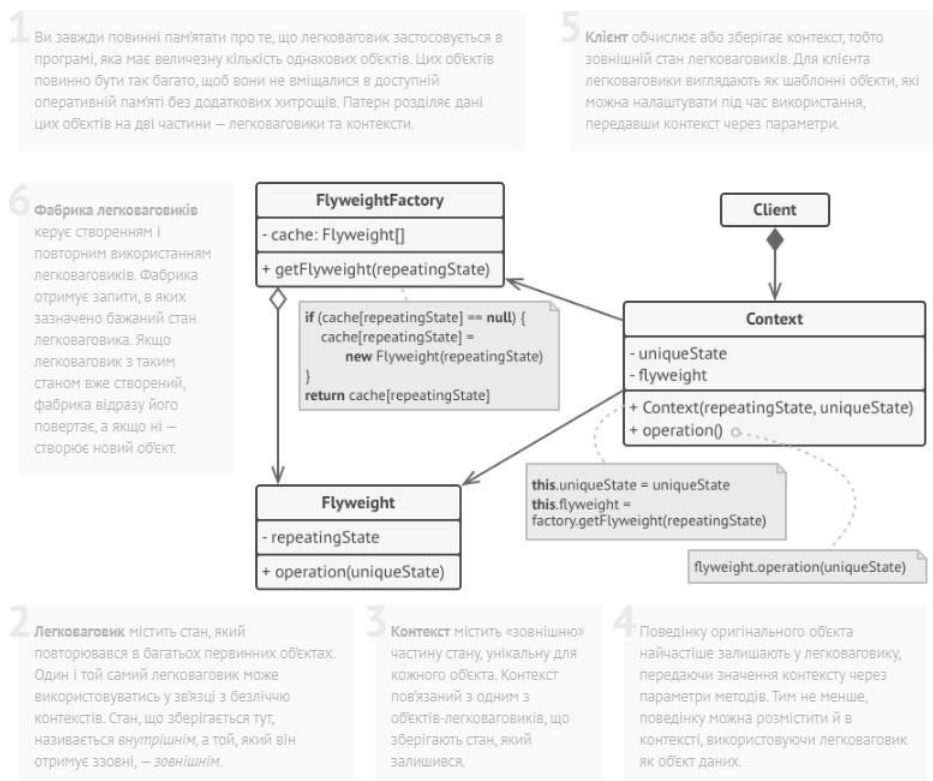

Рис. 3.1. Структура архітектури класів для шаблону Легковаговик [7]

В якості стандартного застосування даного патерну можна навести такий приклад. Текст складається з окремих символів. Кожен символ може зустрічатися на одній сторінці тексту багато разів. Однак в комп'ютерній програмі було б занадто накладно виділяти пам'ять для кожного окремого символу в тексті. Набагато простіше було б визначити повний набір символів, наприклад, у вигляді таблиці з 128 знаків (алфавітно-цифрові символи в

різних регістрах, розділові знаки і т.д.). А в тексті застосувати цей набір загальних поділюваних символів, замість сотень і тисяч об'єктів, які могли б використовуватися в тексті. І як наслідок такого підходу буде зменшення кількості використовуваних об'єктів і зменшення використовуваної пам'яті.

Застосування:

- Якщо не вистачає оперативної пам'яті для підтримки всіх потрібних об'єктів. Ефективність патерна Легковаговик багато в чому залежить від того, як і де він використовується. Застосовуйте цей патерн у випадках, коли виконано всі перераховані умови:
 - у програмі використовується велика кількість об'єктів;
 - через це високі витрати оперативної пам'яті;
 - більшу частину стану об'єктів можна винести за межі їхніх класів;
 - великі групи об'єктів можна замінити невеликою кількістю об'єктів, що розділяються, оскільки зовнішній стан винесено.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none">• Заощаджує оперативну пам'ять	<ul style="list-style-type: none">• Витрачає процесорний час на пошук/обчислення контексту.• Ускладнює код програми внаслідок введення безлічі додаткових класів

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 4. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРУКТУРНИХ ШАБЛОНІВ ПРОЄКТУВАННЯ ТИПУ «ЗАМІСНИК (PROXY)» ТА «ФАСАД (FACADE)»

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі IBM RSA з використанням структурних шаблонів проектування типу «Замісник (Proxy)» та «Фасад (Facade)».

Мета роботи:

Реалізувати в системі IBM RSA архітектурні моделі (AM) ПЗ - «Замісник (Proxy)» та «Фасад (Facade)» з використанням інструментальних засобів розробки ПЗ IBM Rational Software Architect для обраної предметної області.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Замісник (Proxy)».
2. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Замісник (Proxy)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
3. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Замісник. Додати коментарі та нотації.
4. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Фасад (Facade)».
5. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Фасад (Facade)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
6. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Фасад. Додати коментарі та нотації.
7. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості

4.1. Замісник — це структурний патерн проектування, що дає змогу підставляти замість реальних об'єктів спеціальні об'єкти-замінники. Ці об'єкти перехоплюють виклики до оригінального об'єкта, дозволяючи зробити щось до чи після передачі виклику оригіналові. Це - об'єкт, який виступає прошарком між клієнтом та реальним сервісним об'єктом. Замісник отримує виклики від клієнта, виконує свою функцію (контроль доступу, кешування, зміна запиту та інше), а потім передає виклик сервісному об'єктові. Патерн Замісник пропонує створити новий клас-дублер, який має той самий інтерфейс, що й оригінальний службовий об'єкт. При отриманні запиту від клієнта об'єкт-замісник сам би створював примірник службового об'єкта та переадресовував би йому всю реальну роботу.

Замісник має той самий інтерфейс, що і реальний об'єкт, тому для клієнта немає різниці — працювати з реальним об'єктом безпосередньо, чи за допомогою замісника.

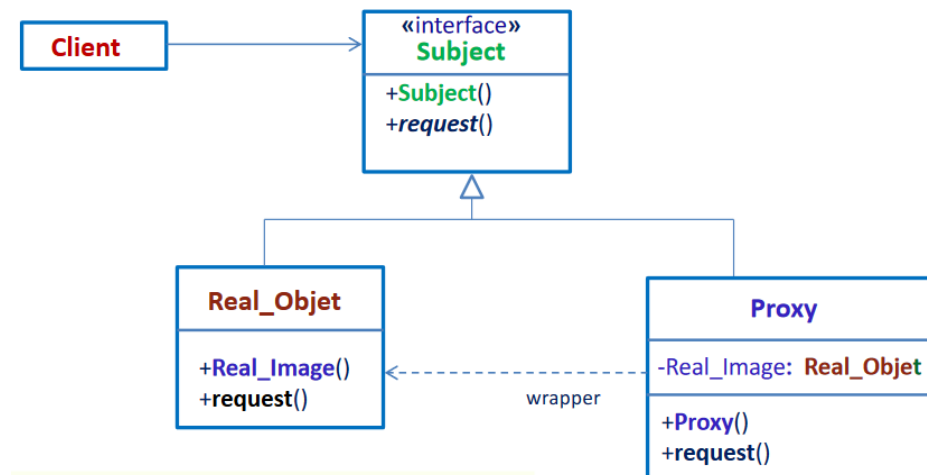

Рис. 4.1. Діаграма класів шаблону Замісник

Застосування:

- Лінива ініціалізація (віртуальний проксі). Коли у вас є важкий об'єкт, який завантажує дані з файлової системи або бази даних.

Замість того, щоб завантажувати дані відразу після старту програми, можна заощадити ресурси й створити об'єкт тоді, коли він дійсно знадобиться.

- Захист доступу (захищаючий проксі). Коли в програмі є різні типи користувачів, і вам хочеться захистити об'єкт від неавторизованого доступу. Наприклад, якщо ваші об'єкти — це важлива частина операційної системи, а користувачі — сторонні програми (корисні чи шкідливі).

Проксі може перевіряти доступ під час кожного виклику та передавати виконання службовому об'єкту, якщо доступ дозволено.

- Локальний запуск сервісу (віддалений проксі). Коли справжній сервісний об'єкт знаходиться на віддаленому сервері.

У цьому випадку замісник транслює запити клієнта у виклики через мережу по протоколу, який є зрозумілим віддаленому сервісу.

- Логування запитів (логуєчий проксі). Коли потрібно зберігати історію звернень до сервісного об'єкта.

Замісник може зберігати історію звернення клієнта до сервісного об'єкта.

- Кешування об'єктів («розумне» посилання). Коли потрібно кешувати результати запитів клієнтів і керувати їхнім життєвим циклом.

Замісник може підраховувати кількість посилань на сервісний об'єкт, які були віддані клієнту та залишаються активними. Коли всі посилання звільняться, можна буде звільнити і сам сервісний об'єкт (наприклад, закрити підключення до бази даних).

Крім того, Замісник може відстежувати, чи клієнт не змінював сервісний об'єкт. Це дозволить повторно використовувати об'єкти й суттєво заощаджувати ресурси, особливо якщо мова йде про великі «ненажерливі» сервіси.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Дозволяє контролювати сервісний об'єкт непомітно для клієнта. • Може працювати, навіть якщо сервісний об'єкт ще не створено. • Може контролювати життєвий цикл службового об'єкта. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ускладнює код програми внаслідок введення додаткових класів. • Збільшує час отримання відклику від сервісу.

4.2. Фасад — це структурний патерн проектування, який надає простий інтерфейс до складної системи класів, бібліотеки або фреймворку. Фасад може бути спрощеним відображенням системи, що не має 100%% тієї функціональності, якої можна було б досягти, використовуючи складну підсистему безпосередньо. Разом з тим, він надає саме ті «фічі», які потрібні клієнтові, і приховує все інше.

Фасад корисний у тому випадку, якщо ви використовуєте якусь складну бібліотеку з безліччю рухомих частин, з яких вам потрібна тільки частина.

Вашому коду доводиться працювати з великою кількістю об'єктів певної складної бібліотеки чи фреймворка. Ви повинні самостійно ініціалізувати ці об'єкти, стежити за правильним порядком залежностей тощо. В результаті бізнес-логіка ваших класів тісно переплітається з деталями реалізації сторонніх класів. Такий код досить складно розуміти та підтримувати.

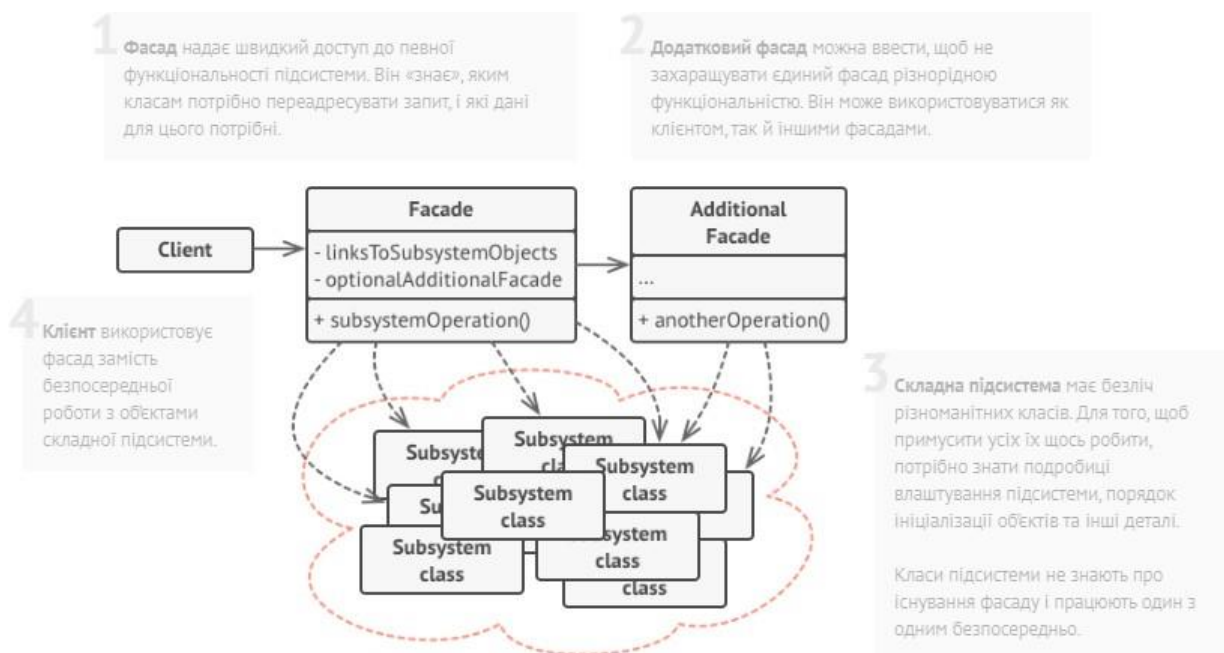

Рис. 4.2. Структура архітектури класів для шаблону Фасад [8]

Застосування:

- Якщо вам потрібно надати простий або урізаний інтерфейс до складної підсистеми. Часто підсистеми ускладнюються в міру розвитку програми. Застосування більшості патернів призводить до появи менших класів, але у великій кількості. Таку підсистему простіше використовувати повторно, налаштовуючи

її кожен раз під конкретні потреби, але, разом з тим, використовувати таку підсистему без налаштування важче. Фасад пропонує певний вид системи за замовчуванням, який влаштовує більшість клієнтів.

- Якщо ви хочете розкласти підсистему на окремі рівні.

Використовуйте фасади для визначення точок входу на кожен рівень підсистеми. Якщо підсистеми залежать одна від одної, тоді залежність можна спростити, дозволивши підсистемам обмінюватися інформацією тільки через фасади. Наприклад, візьмемо ту ж саму складну систему конвертації відео. Ви хочете розбити її на окремі шари для роботи з аудіо й відео. Можна спробувати створити фасад для кожної з цих частин і примусити класи аудіо та відео обробки спілкуватися один з одним через ці фасади, а не безпосередньо.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none">• Ізолює клієнтів від компонентів складної підсистеми.	<ul style="list-style-type: none">• Фасад ризикує стати божественним об'єктом, прив'язаним до всіх класів програми.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 5. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРУКТУРНИХ ШАБЛОНІВ ПРОЄКТУВАННЯ ТИПУ «СПОСТЕРІГАЧ (OBSERVER)» ТА «ВІДВІДУВАЧ (VISITOR)»

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проєктування з використанням структурних шаблонів проєктування типу «Спостерігач (Observer)» та «Відвідувач (Visitor)».

Мета роботи:

Реалізувати в системі проєктування архітектурні моделі (АМ) ПЗ - «Спостерігач (Observer)» та «Відвідувач (Visitor)» з використанням інструментальних засобів розробки ПЗ IBM Rational Software Architect для обраної предметної області.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проєктування «Спостерігач (Observer)».
2. Спроєктувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Спостерігач (Observer)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
3. Згенерувати програмний код реалізації спроєктованої системи згідно розглянутого шаблону проєктування Спостерігач. Додати коментарі та нотації.
4. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проєктування «Відвідувач (Visitor)».
5. Спроєктувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Відвідувач (Visitor)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
6. Згенерувати програмний код реалізації спроєктованої системи згідно розглянутого шаблону проєктування Відвідувач. Додати коментарі та нотації.
7. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості

5.1. Спостерігач — це поведінковий патерн проєктування, який створює механізм підписки, що дає змогу одним об'єктам стежити й реагувати на події, які відбуваються в інших об'єктах. Список підписників складається динамічно, об'єкти можуть як підписуватися на певні події, так і відписуватися від них прямо під час виконання програми.

Для додавання до програми нових підписників не потрібно змінювати класи видавців, допоки вони працюють із підписниками через загальний інтерфейс.

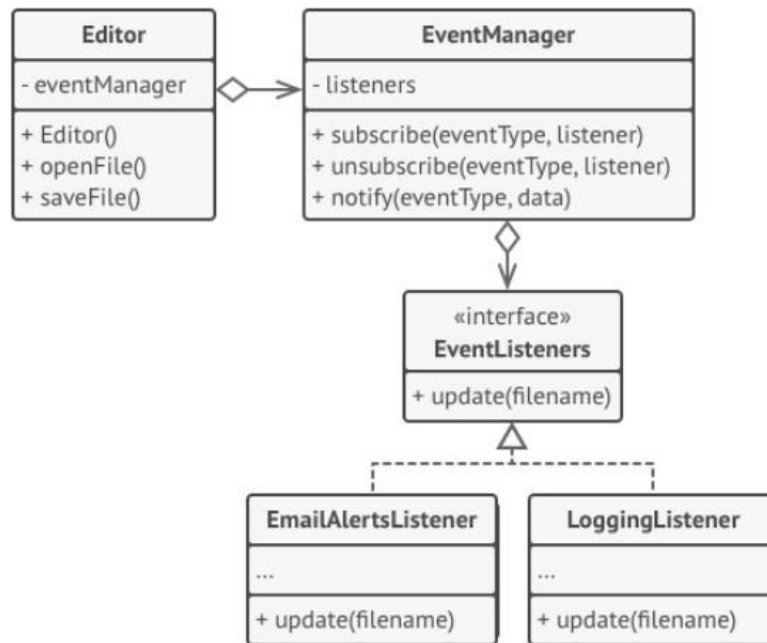

Рис. 5.1. Структура архітектури класів для шаблону Спостерігач [9]

Застосування:

Якщо після зміни стану одного об'єкта потрібно щось зробити в інших, але ви не знаєте наперед, які саме об'єкти мають відреагувати. Патерн Спостерігач надає змогу будь-якому об'єкту з інтерфейсом підписника зареєструватися для отримання сповіщень про події, що трапляються в об'єктах-видавцях.

Якщо одні об'єкти мають спостерігати за іншими, але тільки у визначених випадках. Видавці ведуть динамічні списки. Усі спостерігачі можуть підписуватися або відписуватися від отримання сповіщень безпосередньо під час виконання програми

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<p>Видавці не залежать від конкретних класів підписників і навпаки.</p> <p>Ви можете підписувати і відписувати одержувачів «на льоту».</p> <p>Реалізує принцип відкритості/закритості.</p>	<p>Підписники сповіщуються у випадковій послідовності.</p>

5.2. Відвідувач — це поведінковий патерн проектування, що дає змогу додавати до програми нові операції, не змінюючи класи об'єктів, над якими ці операції можуть виконуватися. Патерн Відвідувач пропонує розмістити нову поведінку в окремому класі, замість того, щоб множити її відразу в декількох класах. Об'єкти, з якими повинна бути пов'язана поведінка, не виконуватимуть її самостійно. Замість цього ви будете передавати ці об'єкти до методів відвідувача.

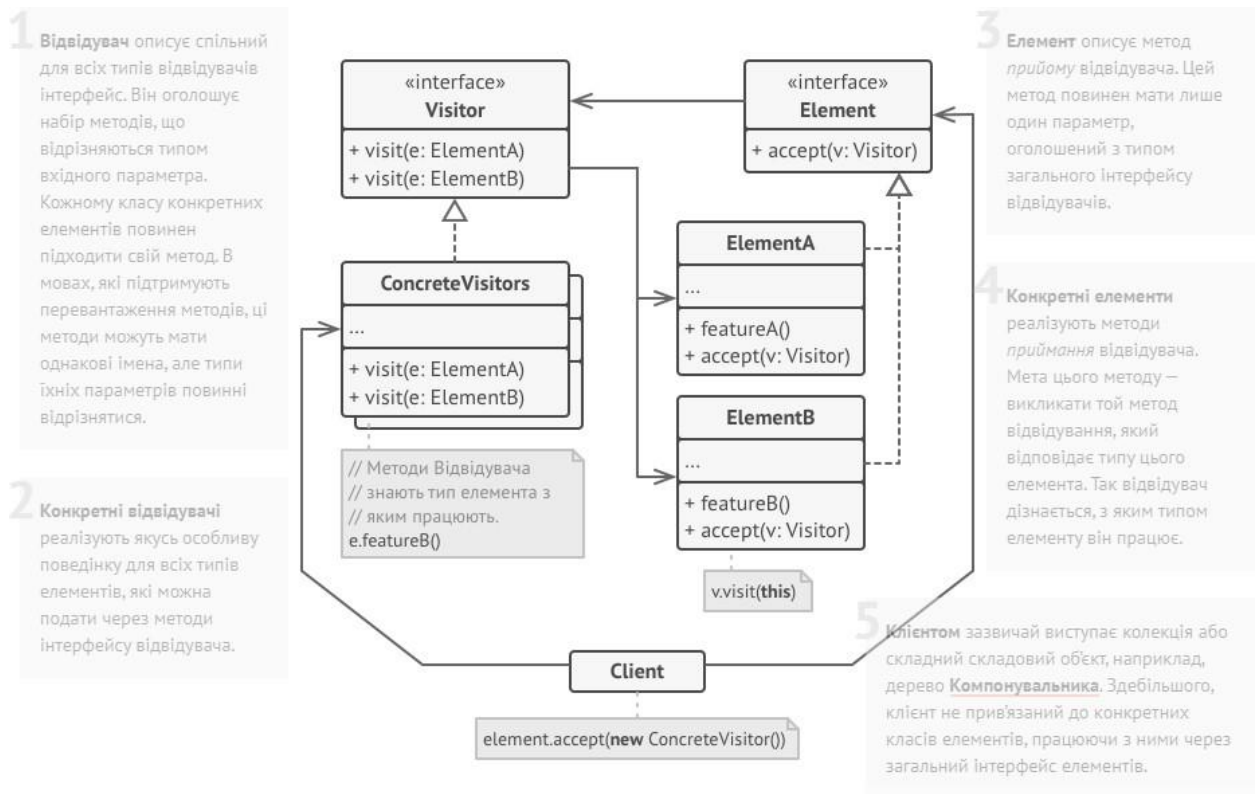

Рис. 5.2. Структура архітектури класів для шаблону Відвідувач [10]

Застосування:

Якщо вам потрібно виконати якусь операцію над усіма елементами складної структури об'єктів, наприклад, деревом. Відвідувач дозволяє застосовувати одну і ту саму операцію до об'єктів різних класів.

Якщо над об'єктами складної структури об'єктів потрібно виконувати деякі не пов'язані між собою операції, але ви не хочете «засмічувати» класи такими операціями. Відвідувач дозволяє витягти споріднені операції з класів, що складають структуру об'єктів, помістивши їх до одного класу-відвідувача. Якщо структура об'єктів використовується в декількох програмах, то патерн дозволить кожній програмі мати тільки потрібні в ній операції.

Якщо нова поведінка має сенс тільки для деяких класів з існуючої ієрархії. Відвідувач дозволяє визначити поведінку тільки для цих класів, залишивши її порожньою для всіх інших.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
Спрощує додавання операцій, працюючих зі складними структурами об'єктів.	Патерн невиправданий, якщо ієрархія елементів часто змінюється.
Об'єднує споріднені операції в одному класі.	Може призвести до порушення інкапсуляції елементів.
Відвідувач може накопичувати стан при обході структури елементів..	

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 6. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ СТРУКТУРНИХ ШАБЛОНІВ ПРОЄКТУВАННЯ ТИПУ «СТРАТЕГІЯ(STRAATEGY)» ТА «ЛАНЦЮГ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ (CHAIN OF RESPONSIBILITY)»

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням структурних шаблонів проектування типу «Стратегія(Strategy)» та «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)».

Мета роботи:

Реалізувати в системі IBM RSA архітектурні моделі (AM) ПЗ - «Стратегія(Strategy)» та «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)» з використанням інструментальних засобів розробки ПЗ IBM Rational Software Architect для обраної предметної області.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Стратегія(Strategy)».
2. Спроекувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Стратегія(Strategy)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
3. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Стратегія. Додати коментарі та нотації.
4. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)».
5. Спроекувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
6. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Ланцюг відповідальності. Додати коментарі та нотації.
7. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості

6.1. Стратегія — це поведінковий патерн проектування, який визначає сімейство схожих алгоритмів і розміщує кожен з них у власному класі. Після цього алгоритми можна замінити один на інший прямо під час виконання програми. Патерн Стратегія пропонує визначити сімейство схожих алгоритмів, які часто змінюються або розширюються, й винести їх до власних класів, які називають стратегіями.

Важливо, щоб всі стратегії мали єдиний інтерфейс. Використовуючи цей інтерфейс, контекст буде незалежним від конкретних класів стратегій. З іншого боку, ви зможете змінювати та додавати нові види алгоритмів, не чіпаючи код контексту.

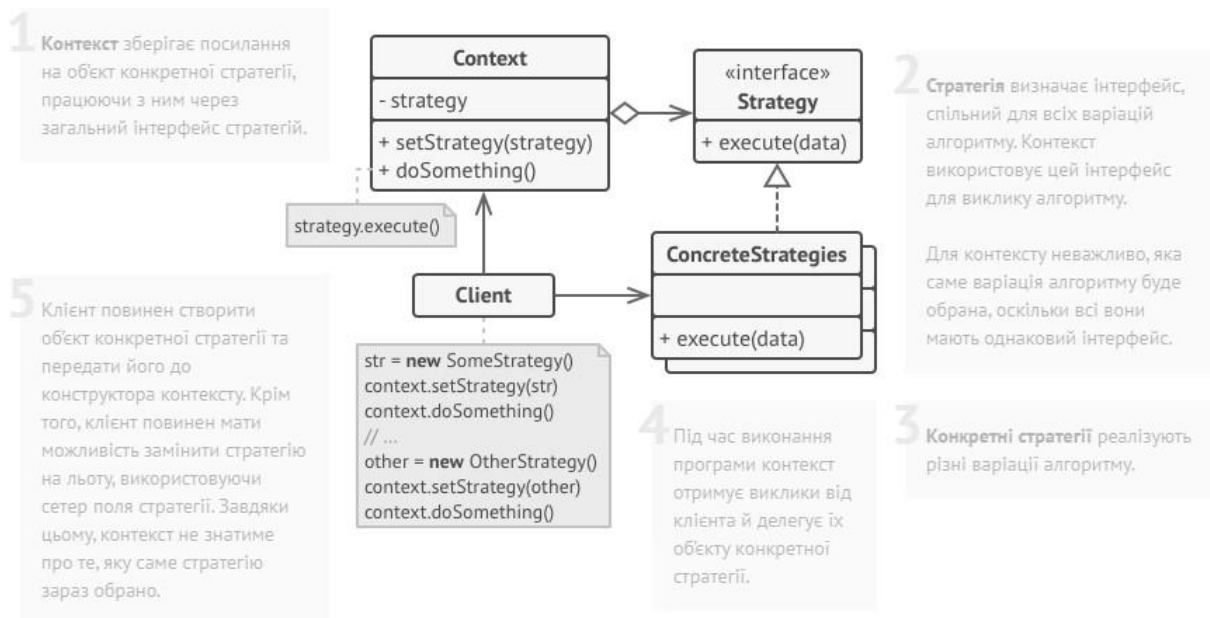

Рис. 6.1. Структура архітектури класів для шаблону Стратегія [11]

Застосування:

- Якщо вам потрібно використовувати різні варіації якого-небудь алгоритму всередині одного об'єкта. Стратегія дозволяє варіювати поведінку об'єкта під час виконання програми, підставляючи до нього різні об'єкти-поведінки (наприклад, що відрізняються балансом швидкості та споживання ресурсів)
- Якщо у вас є безліч схожих класів, які відрізняються лише деякою поведінкою. Стратегія дозволяє відокремити поведінку, що відрізняється, у власну ієрархію класів, а потім звести початкові класи до одного, налаштовуючи його поведінку стратегіями.
- Якщо ви не хочете оголювати деталі реалізації алгоритмів для інших класів. Стратегія дозволяє ізолювати код, дані й залежності алгоритмів від інших об'єктів, приховавши ці деталі всередині класів-стратегій
- Якщо різні варіації алгоритмів реалізовано у вигляді розлогого умовного оператора. Кожна гілка такого оператора є варіацією алгоритму. Стратегія розміщує кожен лапу такого оператора до окремого класу-стратегії. Потім контекст отримує певний об'єкт-стратегію від клієнта й делегує йому роботу. Якщо раптом знадобиться змінити алгоритм, до контексту можна подати іншу стратегію

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Гаряча заміна алгоритмів на льоту. • Ізолює код і дані алгоритмів від інших класів. • Заміна спадкування делегуванням. • Реалізує принцип відкритості/закритості. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ускладнює програму внаслідок додаткових класів. • Клієнт повинен знати, в чому полягає різниця між стратегіями, щоб вибрати потрібну.

6.2. Ланцюг відповідальності (Chain of Responsibility) — це поведінковий патерн проектування, що дає змогу передавати запити послідовно ланцюжком обробників. Кожен

наступний обробник вирішує, чи може він обробити запит сам і чи варто передавати запит далі ланцюжком. Як і багато інших поведінкових патернів, ланцюжок обов'язків базується на тому, щоб перетворити окремі поведінки на об'єкти. У нашому випадку кожна перевірка переїде до окремого класу з одним методом виконання. Дані запити, що перевіряється, передаватимуться до методу як аргументи.

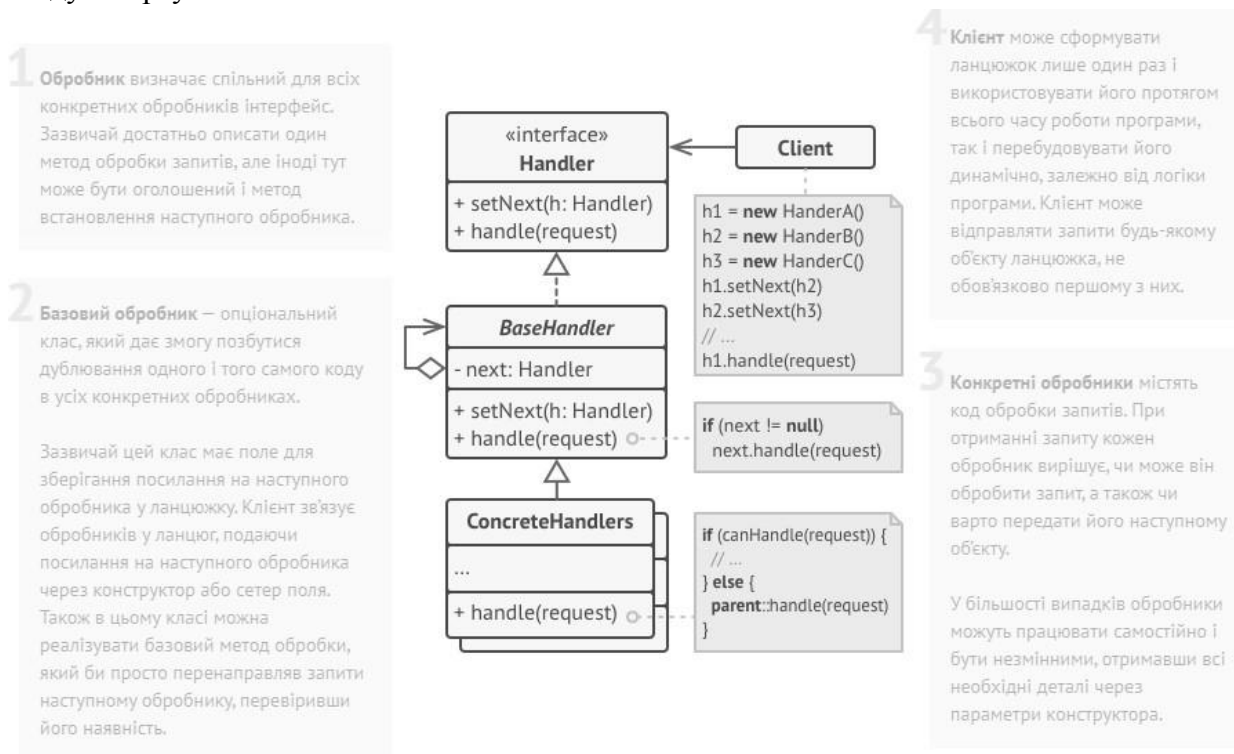

Рис. 6.2. Структура архітектури класів для шаблону Ланцюг відповідальності [12]

Застосування:

- Якщо програма має обробляти різноманітні запити багатьма способами, але заздалегідь невідомо, які конкретно запити надходять і які обробники для них знадобляться. За допомогою Ланцюжка обов'язків ви можете зв'язати потенційних обробників в один ланцюг і по отриманню запиту по черзі питати кожного з них, чи не хоче він обробити даний запит.
- Якщо важливо, щоб обробники виконувалися один за іншим у суворому порядку. Ланцюжок обов'язків дозволяє запускати обробників один за одним у тій послідовності, в якій вони стоять в ланцюзі.
- Якщо набір об'єктів, здатних обробити запит, повинен задаватися динамічно. У будь-який момент ви можете втрутитися в існуючий ланцюжок і перевизначити зв'язки так, щоби прибрати або додати нову ланку.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Зменшує залежність між клієнтом та обробниками. • Реалізує принцип єдиного обов'язку. • Реалізує принцип відкритості/закритості 	<ul style="list-style-type: none"> • Запит може залишитися ніким не опрацьованим.

**ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 7. ПОБУДОВА АРХІТЕКТУРИ ПЗ ОБРАНОЇ
ПРЕДМЕТНОЇ ОБЛАСТІ В СЕРЕДОВИЩІ ПРОЄКТУВАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ
ПОВЕДІНКОВОГО ШАБЛОНУ ПРОЄКТУВАННЯ ТИПУ
«СТАН(STATE)» ТА СТРУКТУРНОГО ШАБЛОНУ
«КОМПОНУВАЛЬНИК(COMPOSITE)»**

Тема: Побудова архітектури ПЗ обраної предметної області в середовищі проектування з використанням поведінкового шаблону проектування типу «Стан(State)» та структурного шаблону «Компонувальник(Composite)».

Мета роботи:

Реалізувати в системі IBM RSA архітектурні моделі (AM) ПЗ - «Стан(State)» та «Компонувальник(Composite)» з використанням інструментальних засобів розробки ПЗ IBM Rational Software Architect для обраної предметної області.

Завдання роботи

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Стан(State)».
2. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Стан(State)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
3. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Стан. Додати коментарі та нотації.
4. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурного шаблону проектування «Компонувальник(Composite)».
5. Спроектувати у середовищі IBM Rational Software Architect власну ієрархію класів, яка б базувалася на патерні «Компонувальник(Composite)». Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів.
6. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно розглянутого шаблону проектування Компонувальник. Додати коментарі та нотації.
7. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості

Стан — це поведінковий патерн проектування, що дає змогу об'єктам змінювати поведінку в залежності від їхнього стану. Ззовні створюється враження, ніби змінився клас об'єкта. Патерн Стан неможливо розглядати у відриві від концепції машини станів, також відомої як стейт-машина або кінцевий автомат. Основна ідея в тому, що програма може знаходитися в одному з кількох станів, які увесь час змінюють один одного. Набір цих станів, а також переходів між ними, визначений наперед та кінцевий. Перебуваючи в різних станах, програма може по-різному реагувати на одні і ті самі події, що відбуваються з нею.

Машину станів найчастіше реалізують за допомогою множини умовних операторів, if або

switch, які перевіряють поточний стан об'єкта та виконують відповідну поведінку. Патерн Стан пропонує створити окремі класи для кожного стану, в якому може перебувати контекстний об'єкт, а потім винести туди поведінки, що відповідають цим станам.

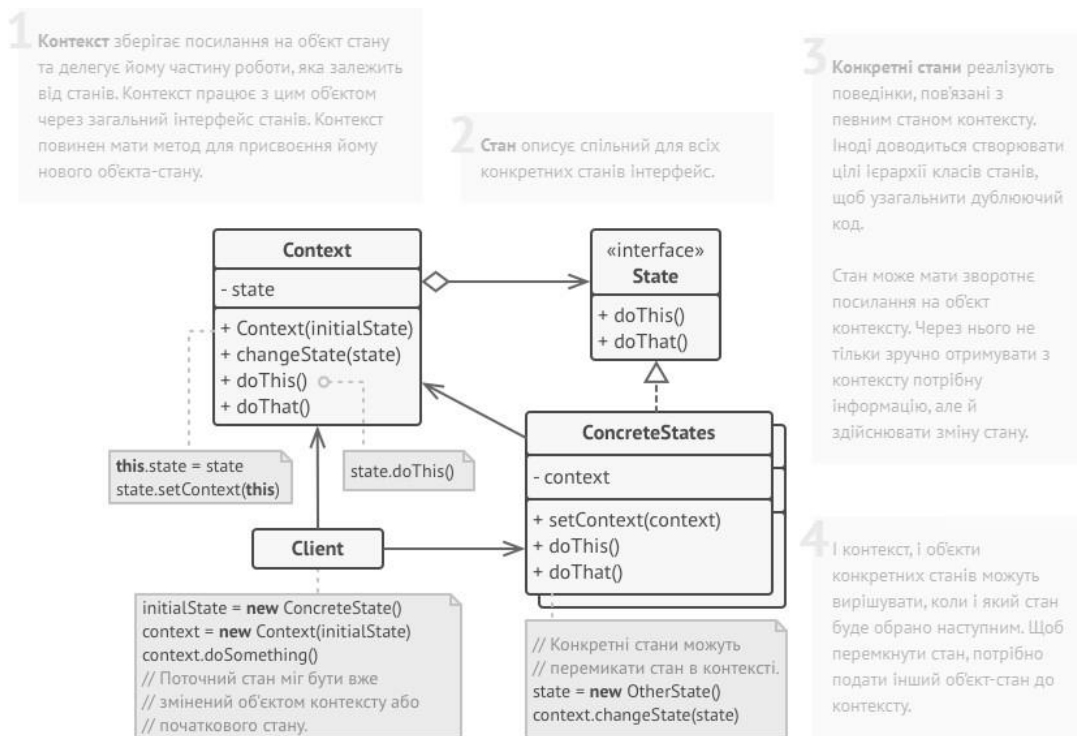

Рис. 7.1. Структура архітектури класів для шаблону Стан [13]

Застосування:

- Якщо у вас є об'єкт, поведінка якого кардинально змінюється в залежності від внутрішнього стану, причому типів станів багато, а їхній код часто змінюється. Патерн пропонує виділити в окремі класи всі поля й методи, пов'язані з визначенням станом. Початковий об'єкт буде постійно посилатися на один з об'єктів-станів, делегуючи йому частину своєї роботи. Для зміни стану до контексту достатньо буде підставляти інший об'єкт-стан.
- Якщо код класу містить безліч великих, схожих один на одного умовних операторів, які вибирають поведінки в залежності від поточних значень полів класу. Патерн пропонує перемістити кожен гілку такого умовного оператора до власного класу. Сюди ж можна поселити й усі поля, пов'язані з цим станом.
- Якщо ви свідомо використовуєте табличну машину станів, побудовану на умовних операторах, але змушені миритися з дублюванням коду для схожих станів та переходів. Патерн Стан дозволяє реалізувати ієрархічну машину станів, що базується на наслідуванні. Ви можете успадкувати схожі стани від одного батьківського класу та винести туди весь дублюючий код.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
----------	----------

<ul style="list-style-type: none"> • Позбавляє від безлічі великих умовних операторів машини станів. • Концентрує в одному місці код, пов'язаний з певним станом. • Спрощує код контексту. 	<ul style="list-style-type: none"> • Може невиправдано ускладнити код, якщо станів мало, і вони рідко змінюються.
---	--

Компонувальник (Composite) — це структурний патерн проектування, що дає змогу згрупувати декілька об'єктів у деревоподібну структуру, а потім працювати з нею так, ніби це одиничний об'єкт. Патерн Компонувальник має сенс тільки в тих випадках, коли основна модель вашої програми може бути структурована у вигляді дерева.

Структура архітектури класів для шаблону **Компонувальник**:

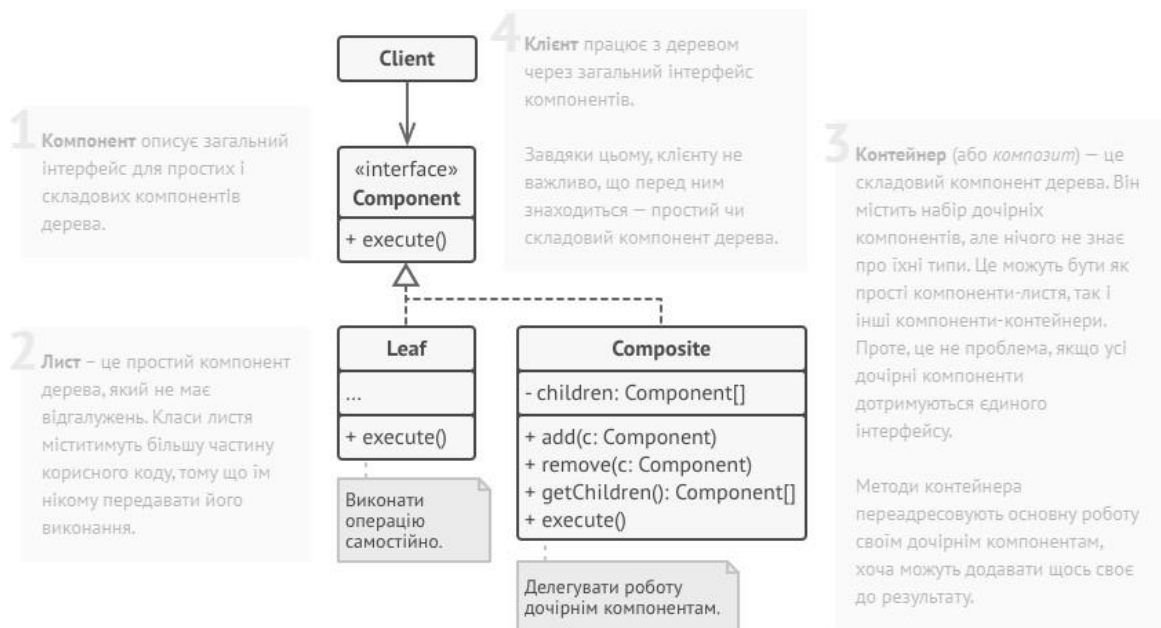

Рис. 7.2. Структура архітектури класів для шаблону Компонувальник [14]

Застосування:

- Якщо вам потрібно представити деревоподібну структуру об'єктів. Патерн Компонувальник пропонує зберігати в складових об'єктах посилання на інші прості або складові об'єкти. Вони, у свою чергу, теж можуть зберігати свої вкладені об'єкти і так далі. У підсумку, ви можете будувати складну деревоподібну структуру даних, використовуючи всього два основних різновиди об'єктів
- Якщо клієнти повинні однаково трактувати прості та складові об'єкти. Завдяки тому, що прості та складові об'єкти реалізують спільний інтерфейс, клієнту байдуже, з яким саме об'єктом він працюватиме.

Переваги та Недоліки:

Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Спрощує архітектуру клієнта при роботі зі складним деревом компонентів. • Полегшує додавання нових видів компонентів. 	<ul style="list-style-type: none"> • Створює занадто загальний дизайн класів.

ЛАБОРАТОРНА РОБОТА 8. ПРОЕКТУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГРАМНОГО ПРОДУКТУ З ВИКОРИСТАННЯМ АРХІТЕКТУРНОЇ МОДЕЛІ «КЛІЄНТ-СЕРВЕР»

Тема: Проектування та реалізація програмного продукту з використанням архітектурної моделі «Клієнт-Сервер».

Мета роботи:

Ознайомитися з реалізацією та специфікою застосування архітектури «клієнт-сервер». Спроекувати програмну систему (або її невелику частину), архітектура якої б відповідала моделі ПЗ «Клієнт-Сервер». Проектувати клієнтську частину програмного продукту (клієнтський додаток або застосунок) та API серверної частини для взаємодії. Реалізувати спроектовану систему з використанням однієї з мов програмування на вибір відповідно до спроектованої архітектури.

Завдання роботи:

1. Опрацюйте теоретичний матеріал. Ознайомтесь з специфікою архітектурної моделі «Клієнт-Сервер».
2. Розробити та описати діаграму **варіантів використання** для клієнтської частини програмної системи. Описати базовий функціонал системи.
3. Спроекувати у середовищі проектування власну ієрархію класів, яка б відповідала **клієнтській** частині розглянутої архітектури для обраної предметної області. Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів, зв'язки між класами.
4. Спроекувати **діаграму послідовності** для одного з фловів використання клієнтської частини програмної системи.
5. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої системи згідно спроектованої архітектури **клієнтської частини**. Стан. Додати коментарі та нотації.
6. Ознайомитися з Терміном та базовою реалізацією API серверної частини архітектури «Клієнт-Сервер» для взаємодії з клієнтською частиною.
7. Розробити та описати діаграму **варіантів використання** для API-серверної частини програмної системи. Описати базовий функціонал API.
8. Спроекувати у середовищі проектування власну ієрархію класів, яка б відповідала частині **API** розглянутої архітектури для обраної предметної області. Описати та прокоментувати використання ієрархії класів, інтерфейси, розмежування атрибутів та методів конкретних класів, зв'язки між класами.
9. Спроекувати **діаграму послідовності** для одного API, що використовуватиметься для взаємодії з вище описаною клієнтською частиною програмної системи.
10. Згенерувати програмний код реалізації спроектованої API системи згідно спроектованої архітектури. Додати коментарі та нотації.
11. Підготувати звіт до лабораторної роботи.

За результатами виконаної роботи сформулюйте висновки, в яких зазначте узагальнені рекомендації щодо області застосування заданої у варіанті завдання моделі архітектури.

Теоретичні відомості: Архітектура «клієнт-сервер» є одним із архітектурних шаблонів програмного забезпечення, також це домінуюча в наш час концепція у створенні розподілених мережних застосунків, яка передбачає взаємодію та обмін даними між ними.

Вона передбачає такі компоненти:

- набір серверів, які надають інформацію або інші послуги програмам, які звертаються до них;
- набір клієнтів, які використовують сервіси, що надаються серверами;
- мережа, яка забезпечує взаємодію між клієнтами та серверами.

Сервери повинні бути незалежними один від одного. Клієнти також функціонують паралельно і незалежно один від одного. Немає жорсткої прив'язки клієнтів до серверів.

Дуже важливо ясно уявляти, що таке «клієнт». Так можна говорити про клієнтський комп'ютер, з якого відбувається звернення до інших комп'ютерів. Можна говорити про клієнтське та серверне програмне забезпечення. Нарешті, можна говорити про людей, які бажають за допомогою відповідного програмного та апаратного забезпечення отримати доступ до тієї чи іншої інформації.

Загальноприйнятим є положення, що клієнти та сервери — це перш за все програмні модулі. Найчастіше вони знаходяться на різних комп'ютерах, але бувають ситуації, коли обидві програми — і клієнтська, і серверна, фізично розміщуються на одній машині; в такій ситуації сервер часто називається локальним.

Модель клієнт-серверної взаємодії визначається перш за все розподілом обов'язків між клієнтом та сервером. Логічно можна відокремити три рівні операцій:

- рівень представлення даних, який по суті являє собою інтерфейс користувача і відповідає за представлення даних користувачеві і введення від нього керуючих команд;
- прикладний рівень, який реалізує основну логіку застосунку і на якому здійснюється необхідна обробка інформації;
- рівень управління даними, який забезпечує зберігання даних та доступ до них.

Дворівнева клієнт-серверна архітектура передбачає взаємодію двох програмних модулів — клієнтського та серверного. В залежності від того, як між ними розподіляються наведені вище функції, розрізняють:

- модель тонкого клієнта, в рамках якої вся логіка застосунку та управління даними зосереджена на сервері. Клієнтська програма забезпечує тільки функції рівня представлення;
- модель товстого клієнта, в якій сервер тільки керує даними, а обробка інформації та інтерфейс користувача зосереджені на стороні клієнта. Товстими клієнтами часто також називають пристрої з обмеженою потужністю: кишенькові комп'ютери, мобільні телефони та ін.

Для роботи з системою користувач використовує стандартне програмне забезпечення — звичайний браузер. Це позбавляє його необхідності завантажувати спеціальне ПЗ (хоча інколи така необхідність все-таки виникає).

Веб-оглядач формує запит та пересилає його до сервера, який здійснює подальшу обробку. При необхідності сервер викликає серверні програмні модулі, які забезпечують обробку запиту і в разі потреби звертаються до сервера даних. Сервер даних здійснює операції з даними, що зберігаються в системі та складають її інформаційну основу. Зокрема, він може здійснити вибірку з інформаційної бази відповідно до запиту та передати її модулю проміжного рівня для подальшої обробки. Дані, з якими працює сервер даних, найчастіше організовані як реляційна база даних.

ВИСНОВКИ

Протягом перших років роботи програмістом ви зазвичай реалізуєте конкретні рішення конкретних проблем. Однак, якщо ви зануритеся глибше в програмування, то помітите, що деякі з цих проблем можна з легкістю виправити на етапі проектування програмного забезпечення, за допомогою вдалого архітектурного рішення. Патерн проектування — це типовий план, який забезпечує загальне вирішення подібних проблем, з якими ви будете стикатися знову і знову у своїй кар'єрі програміста. На відміну від готових функцій чи бібліотек, патерн не можна просто взяти й скопіювати в програму. Патерн являє собою не якийсь конкретний код, а загальний принцип вирішення певної проблеми, який майже завжди треба підлаштовувати для потреб тієї чи іншої програми. Протягом даного курсу ви навчалися проводити аналіз предметної області, щоб побачити проблему; правильно обирати відповідні архітектурні моделі; проектувати структуру класів, складових рішення; за допомогою IBM Rational Software Architect автоматизовано генерувати код однією з мов програмування; дописувати вручну особливості реалізації в різних контекстах; закладати в програмі зв'язки з іншими патернами.

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

Основна література:

1. Роберт С. Мартін (Uncle Bob). Чиста архітектура. Мистецтво розробки програмного забезпечення. — Фундаментальна праця щодо принципів SOLID, компонентної архітектури та меж систем.
2. Еріх Гамма, Річард Гелм, Ральф Джонсон, Джон Вліссідес (GoF). Патерни проектування: елементи повторного використання об'єктно-орієнтованого ПЗ. — Базова книга з 23 класичних шаблонів проектування.
3. Марк Річардс, Ніл Форд. Основи архітектури програмного забезпечення (Fundamentals of Software Architecture: An Engineering Approach). — Сучасний погляд на архітектурні стилі (від монолітів до мікросервісів) та оцінку компромісів.

Додаткова література:

4. Ерік Еванс. Предметно-орієнтоване проектування (Domain-Driven Design: Tackling Complexity in the Heart of Software). — Найкраще джерело для вивчення DDD.
5. Сем Ньюмен. Створення мікросервісів (Building Microservices: Designing Fine-Grained Systems). — Практичний посібник з проектування розподілених систем.
6. IBM Featured products [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.ibm.com/products/>.
7. Software Deployment Best Practices [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=ZhiCmxGkS-E&list=PL0FD4E604623774DF&index=2>.
8. 2/4 - Services Modeling in Rational Software Architect v7.5.4 [Електронний ресурс] –

Режим доступу до ресурсу:
<https://www.youtube.com/watch?v=uYkAzPKtwOM&list=PL0FD4E604623774DF&index=8>.

9. DevOps Code Patterns [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://developer.ibm.com/devpractices/devops/patterns/>.
10. CS50 Style - Shorts-1 (UA) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.youtube.com/watch?v=Tmd5C-nyT6M>.
11. Занурення в Патерни Проектування. Декоратор [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/decorator>.
12. Занурення в Патерни Проектування. Легковаговик [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/flyweight>.
13. Занурення в Патерни Проектування. Фасад [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/facade>.
14. Занурення в Патерни Проектування. Спостерігач [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/observer>.
15. Занурення в Патерни Проектування. Відвідувач [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/visitor>.
16. Занурення в Патерни Проектування. Стратегія [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/strategy>.
17. Занурення в Патерни Проектування. Ланцюг відповідальності [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/chain-of-responsibility>.
18. Занурення в Патерни Проектування. Стан [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/state>.
19. Занурення в Патерни Проектування. Компонувальник [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://refactoring.guru/uk/design-patterns/composite>.

Інформаційні ресурси (Електронні джерела):

20. Refactoring.Guru — інтерактивний каталог патернів проектування, принципів об'єктно-орієнтованого програмування та методів рефакторингу коду з прикладами. Матеріали теоретичного характеру взято з сайту: <https://refactoring.guru/uk>.
21. The C4 model for visualising software architecture — офіційна документація щодо побудови архітектурних діаграм за моделлю C4: <https://c4model.com/>.
22. Довідники хмарних провайдерів — найкращі практики та архітектурні шаблони для

хмарних середовищ: AWS Architecture Center або Azure Architecture Center.

Стандарти та професійна етика:

23. Software Engineering Code of Ethics and Professional Practice. (Кодекс етики та професійної практики інженерії програмного забезпечення, розроблений IEEE-CS/ACM Joint Task Force).
24. ISO/IEC/IEEE 42010:2022 Systems and software engineering — Architecture description. (Міжнародний стандарт щодо опису архітектури систем та програмного забезпечення)

Додаток А. Приклад оформлення звіту лабораторної роботи

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя**

**Факультет комп'ютерно-інформаційних систем
та програмної інженерії**

Кафедра програмної інженерії

ЗВІТ

про виконання лабораторної роботи № ____

з дисципліни

«Архітектура та проєктування програмного забезпечення»

Тема: _____

Виконав(ла): _____

Перевірив(ла): _____

Тернопіль — 2026

Рекомендована структура звіту

Звіт повинен містити такі основні розділи:

1. Вступ

- Мета виконання лабораторної роботи
- Актуальність проблеми, що розглядається
- Задачі роботи (перелік із нумерацією)

2. Теоретичні основи

- Короткий виклад теоретичних концепцій програмної інженерії, необхідних для розв'язання задачі
- Основні визначення та принципи
- Огляд використаних методів та підходів програмної інженерії

3. Практична реалізація

- Описання алгоритму розв'язання
- Вихідний код (або посилання на Jupyter notebook в репозиторії)
- Технічні особливості реалізації
- Використані бібліотеки та інструменти
- Архітектурні рішення (за потреби)

4. Результати та аналіз

- Результати експериментів або тестування
- Візуалізація (графіки, таблиці, діаграми)
- Інтерпретація результатів
- Порівняння з очікуваними результатами
- Аналіз якості програмного продукту (за потреби)

5. Висновки

- Підсумування основних результатів лабораторної роботи
- Відповідь на поставлені в роботі питання та задачі
- Рекомендації для подальшого розвитку або удосконалення
- Аналіз труднощів, з якими довелося мати справу під час виконання
- Оцінка ефективності застосованих методів програмної інженерії

6. Список посилань

- Список всіх використаних джерел літератури (рекомендується використовувати стиль цитування IEEE. Включити посилання на використані бібліотеки, фреймворки та інструменти. Посилання на стандарти та методології програмної інженерії

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

кафедра програмної інженерії

ЗВІТ

До лабораторної роботи № 2

**«Побудова архітектури ПЗ в середовищі IBM RSA на основі
архітектурної моделі проектування «Абстрактна фабрика/Abstract
Factory»»**

з дисципліни:

«Архітектура та проектування програмного забезпечення»

Виконав: ст. Гр. СП-31

Перевірив: асист.

Тернопіль 2026

Тема: Побудова архітектури ПЗ в середовищі IBM RSA на основі архітектурної моделі проектування «Абстрактна фабрика/Abstract Factory»

Мета роботи: реалізувати в системі IBM RSA архітектурну модель (AM) проектування ПЗ - Абстрактна фабрика (AF) з використанням інструментальних засобів розробки ПЗ IBM Rational Software Architect.

Загальний опис архітектурної моделі ПЗ «Абстрактна фабрика».

Абстрактна фабрика - гнучка і динамічна архітектурна модель проектування моделі предметної області системи (МПО), що включає взаємозв'язані ієрархії на основі інтерфейсів (абстрактних класів) для створення множини взаємозв'язаних об'єктів, не специфікуючи їх конкретних класів. Спочатку проектуються абстрактні класи (базові класи ієрархій), що описують інтерфейси для створення компонентів системи, а потім створюються похідні конкретні класи, що поліморфно реалізують ці інтерфейси.

AM AF. Умови застосування :

- незалежність системи від способів утворення, компонування і представлення вхідних до неї об'єктів;
- класи вхідних колекцій об'єктів взаємозв'язані і мають використовуватися разом;
- конфігурування системи ч/з визначену структуру абстрактних класів, що розкривають тільки **інтерфейси** колекції об'єктів, а не **реалізацію**.

Переваги AM AF :

- внесення швидких змін у місця коду ієрархій, строго визначені архітектором (підсистеми/ класи, їх зміна, розширення їх переліку), не порушуючи цілісності всієї системи;
- суттєве зменшення кількості класів та їх описів, що веде до оптимізації коду, підвищення рівня читабельності щодо доопрацювання (відхід від важкої спадщини попередників);
- забезпечення формалізованих уніфікованих запитів користувача до системи ч/з інтерфейси (відокремлення описів класів від реалізацій, інкапсуляція і захист від несанкціонованого доступу);
- гнучкість і незалежність розроблюваних компонент ПЗ, їх взаємозамінність, повторне використання коду .

Табл. 1 Класи архітектурної моделі та їх відповідальність

класи моделі AF	Відповідальність, дії
AbstractFactory (AF) (абстрактна фабрика)	оголошує інтерфейс для операцій, що створюють AF
ConcreteFactory (CF) (конкретна фабрика)	реалізує операції, що створюють конкретні фабрики
AbstractProduct (AP) (абстрактний продукт)	оголошує інтерфейс для класів AP

ConcreteProduct (CP) (конкретний продукт)	визначає конкретний об'єкт- CP , що створюється відповідною CF , реалізує інтерфейс AP
Client (клієнт, користувач)	формує запити, користується виключно інтерфейсами, оголошеними у класах AbstractFactory та AbstractProduct

Відношення між класами і об'єктами: **AF** передоручає створення об'єктів **CP** своєму ПК **CF**. Екземпляр класу **CF** створює **CP**-об'єкти з визначеною реалізацією. При створенні **CP** інших класів **Клієнт** повинен користуватися іншою **CF**.

1.2 UML-діаграма класів АМ Абстрактна Фабрика

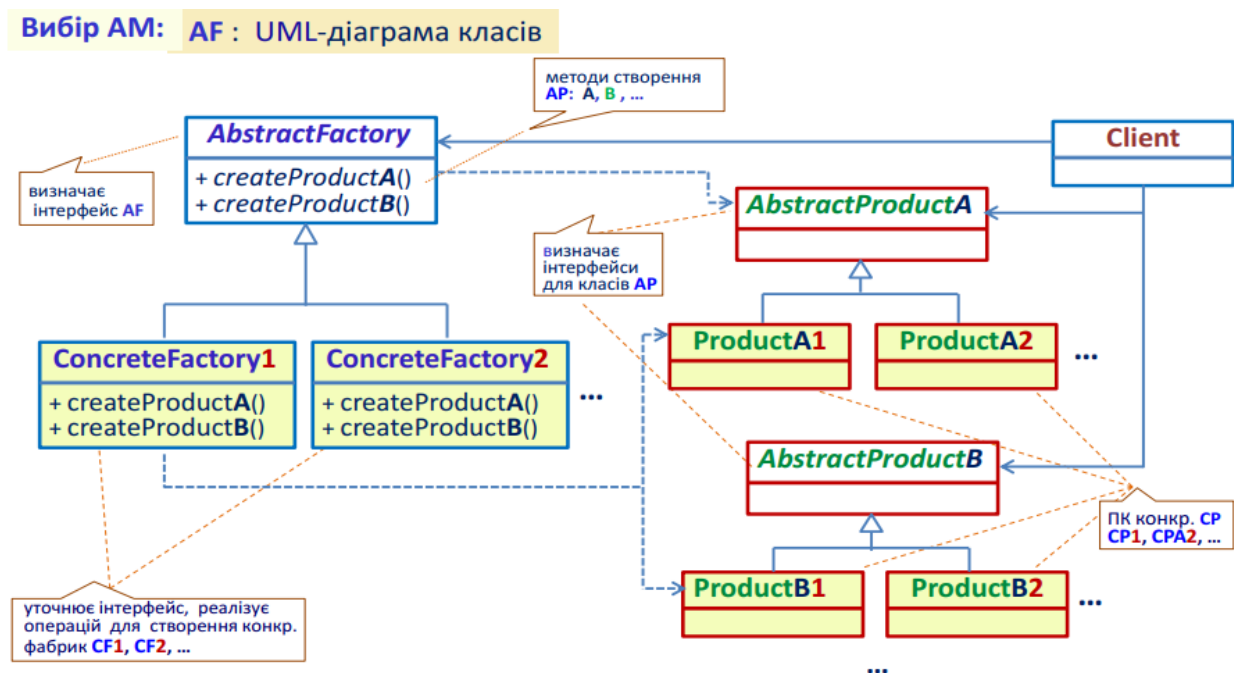

Рис.1 Діаграма класів АМ **AF**

Вказані архітектурні ієрархії зв'язані між собою відношеннями «використання».

2 . Опис вибраної предметної області: фабрика смарт (розумних) пристроїв

В даному випадку пропонується на основі загальної АМ **AF** спроектувати АМ ПЗ «Фабрику розумних пристроїв», де абстрактна фабрика смат пристроїв, де клас Абстрактна фабрика смат-пристроїв реалізує абстрактні методи для створення абстрактних смарт продуктів, використовуючи дві ієрархії класів: смарт фабрик і смарт продуктів. Для цього сутність «клієнт» використовує абстрактні класи фабрики (**Factory**) і продукту (**Smart_Device**). Це дозволяє не прив'язуватись до конкретних реалізацій цих фабрик. Конкретні фабрики

реалізують методи для створення конкретних продуктів, які успадковуються від абстрактних класів (*Factory* і *Smart_Device*), що задає єдиний формат користувача. Клієнт (користувач) при цьому не зобов'язаний знати всю внутрішню структуру вказаних ієрархій. Це внутрішня справа самих ієрархій.

Опис ієрархії класів AM AF МПО (відповідальності класів, описи атрибутів і методів).

В ієрархії AM AF (рис. 5, підрозділ 5) присутні::

клас Client (використовує клас фабрики для створення об'єктів, а саме абстрактні класи, завдяки чому, не прив'язаний до конкретних реалізацій);

абстрактний клас Factory (визначає методи для створення об'єктів, при чому методи повертають абстрактні продукти, а не їх реалізацію):

метод `create_device()` (визначає шаблон створення продукції);

абстрактний клас `Smart_device` (визначає інтерфейс для класів, об'єкти яких будуть створюватись в програмі):

`int ROM` (поле, що визначає обсяг оперативної пам'яті для конкретного продукту);

`int RAM` (поле, що визначає обсяг постійної пам'яті для конкретного продукту);

`float screen` (поле, що визначає розмір екрану для конкретного продукту);

`messages()` (метод, що визначає функцію надсилання повідомлення для конкретного продукту);

`play_music()` (метод, що визначає функцію відтворення музики для конкретного продукту);

конкретні класи фабрик `Xiaomi_factory`, `Meizu_factory`, `Doogee_factory` (реалізують абстрактні методи базового класу і визначають які конкретні продукти використовувати):

метод `create_device()` (конкретний метод для створення продукції);

`get_state()` (конкретний метод для повернення статистика по створенню пристроїв);

конкретні класи продуктів `Smartphone`, `Smart_watch`, `Tablet` (представляють конкретну реалізацію абстрактних класів):

унаслідують поля `RAM`, `ROM`, `screen` від абстрактного класу `Smart_device`;

`call()` (метод класу `Smartphone`, реалізує функцію дзвінків);

`count_steps()` (метод класу `Smart_watch`, реалізує функцію підрахування кроків);

`take_stylus()` (метод класу `Tablet`, реалізує функцію активації стилуса).

2.2 Використання інструментальних засобів проектування для побудови АМ смарт АФ

/// Тут студент повинен в розгорнутому вигляді представити покрокову інструкцію з скріншотами з використання ним середовища проектування IBM Rational Software Architect в ході виконання лабораторної роботи. Також розмістити спосіб застосування даного середовища в проектуванні тієї чи іншої діаграми, спосіб застосування для генерації «скелета» програмного коду на тій чи іншій мові програмування. ///

2.3 Реалізація проекту:

У IBM Software Architect відкриваю вікно «Моделювання» та створила новий проект, вибравши пункт «Файл»> «Новий»> «Модельний проект» у головному меню.

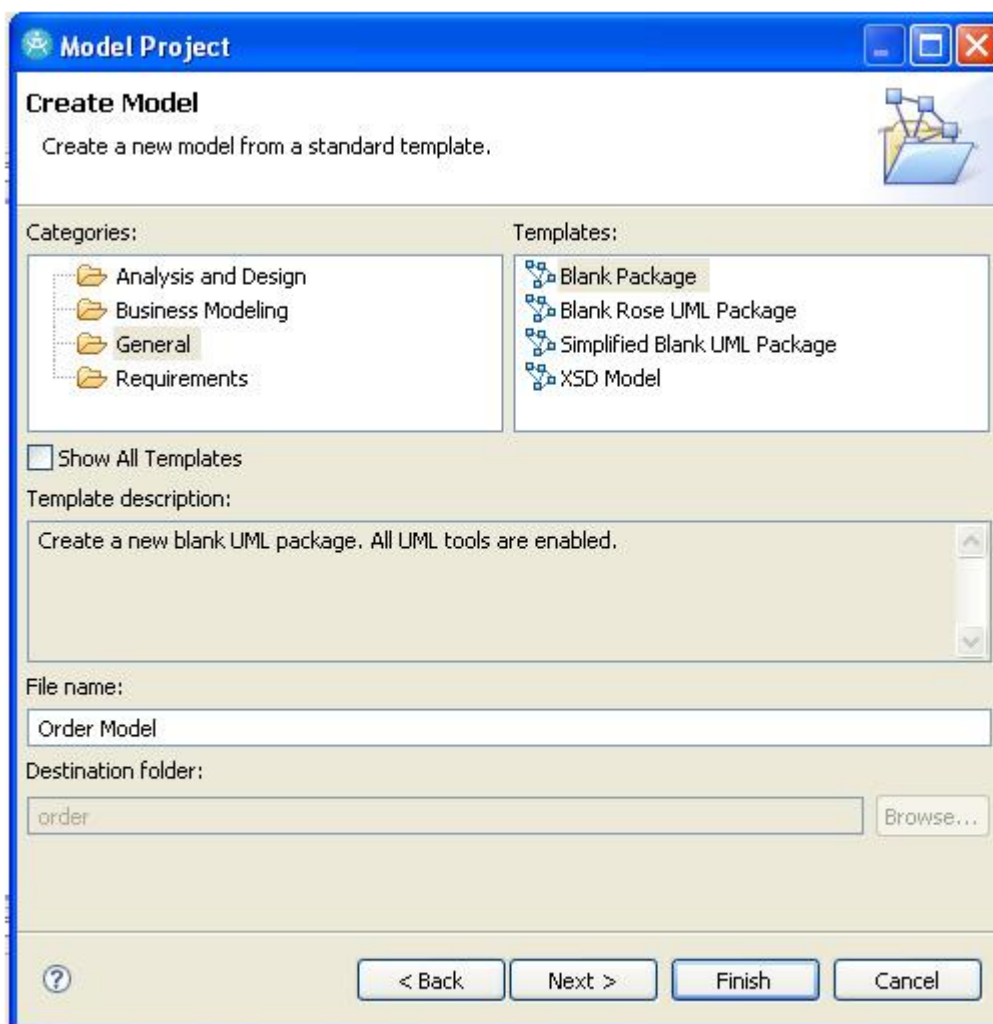

Рисунок 1 - Створення майстра UML-моделі

Додаю пакет, який викликається 2lab до створеної моделі

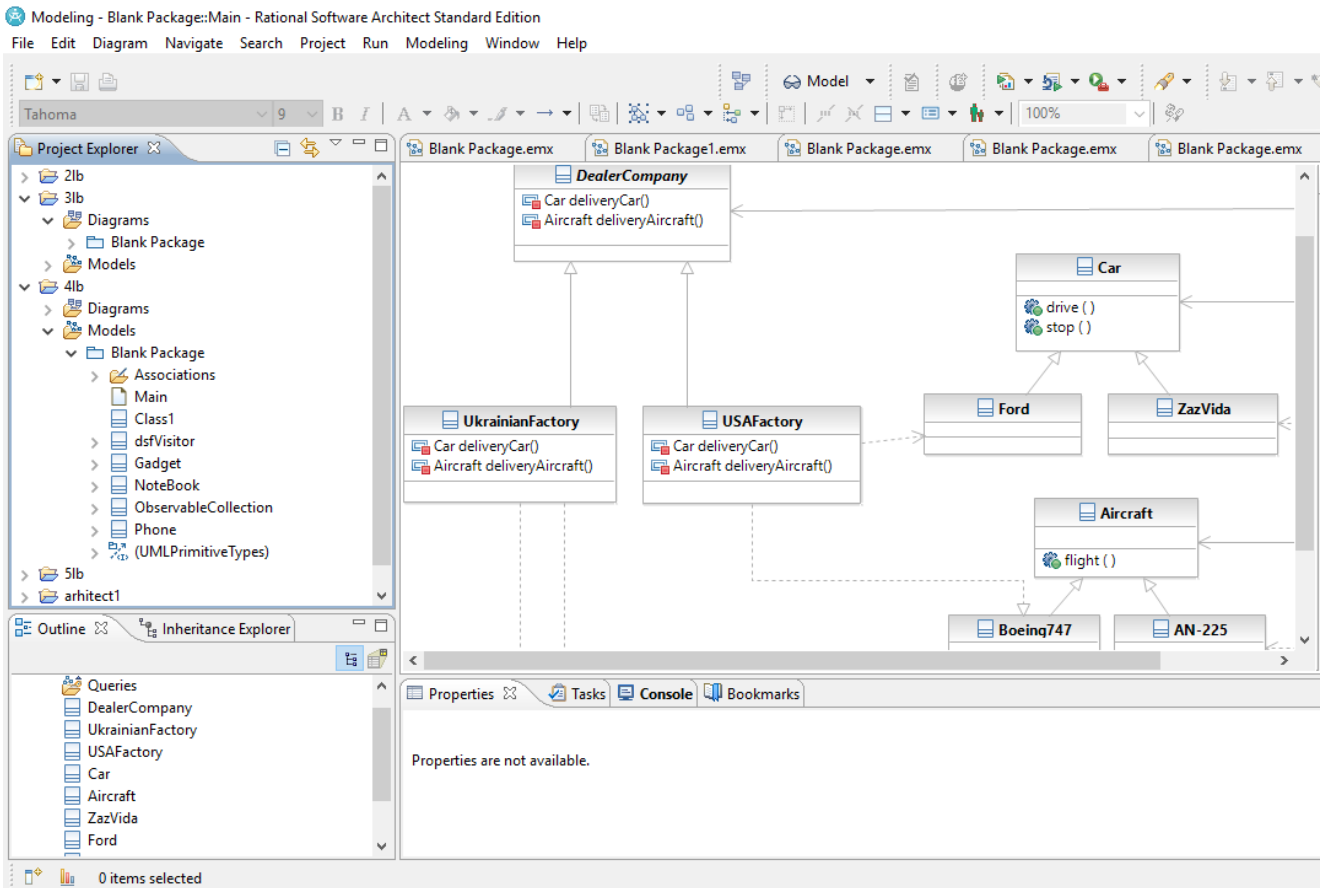

Рисунок 2 - Модель UML-зразка створена

Розробляю діаграму класів та діаграму варіантів використання “Project Explorer” + “Add diagram” + “Class Diagram and Use Case Diagram”

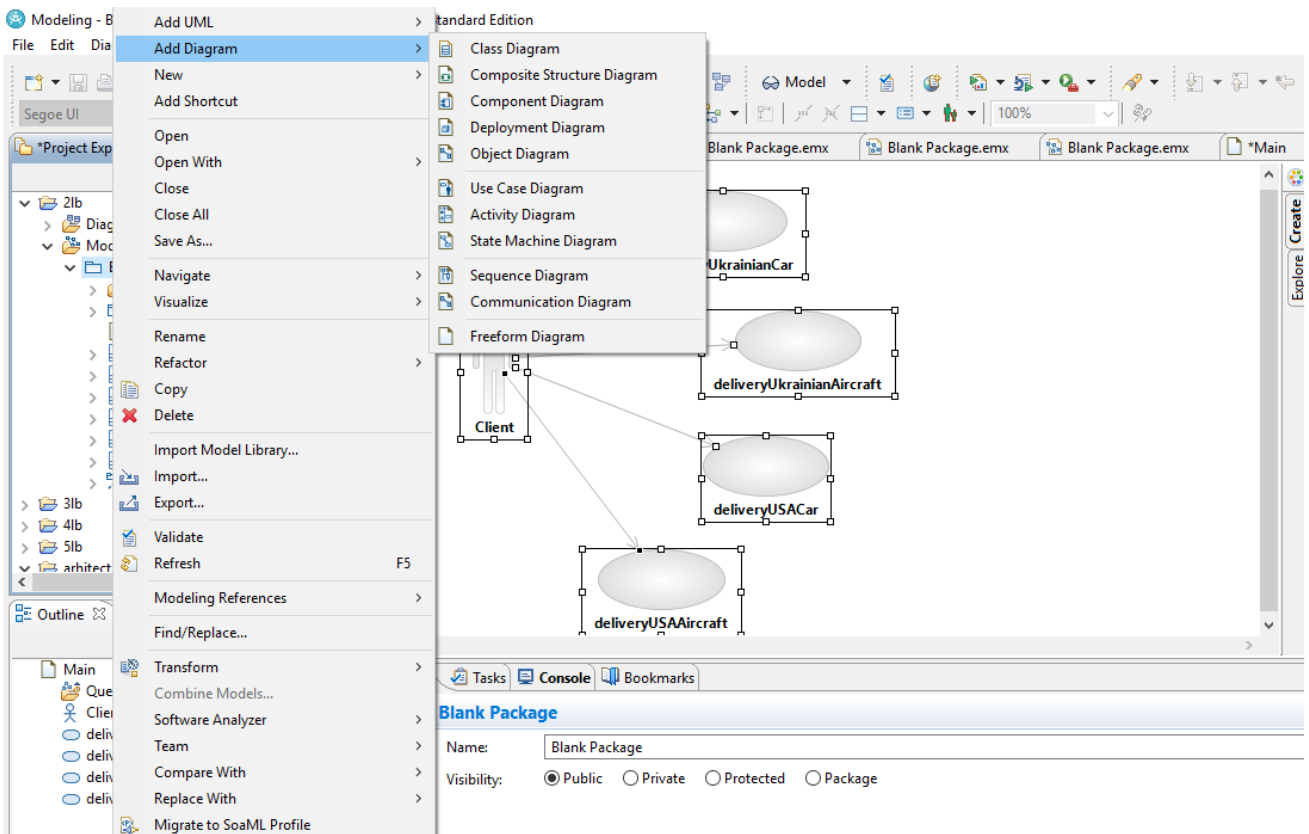

Рисунок 3 – Створення діаграм

Проектування діаграми варіантів використання смарт-АМ в IBM RSA

На діаграмі варіантів використання, що на рис. 2, присутні:

Client (використовує клас фабрики для створення об'єктів);

варіант використання для створення продукції (Create device);

варіанти використання для використання конкретного продукту (Make call, Activate stylus, Count steps);

варіанти використання для використання будь-якого продукту (Listen music, Send messages). Послідовність дій по створенню діаграми класів, що описує архітектурну модель Abstract Factory, подана нижче.

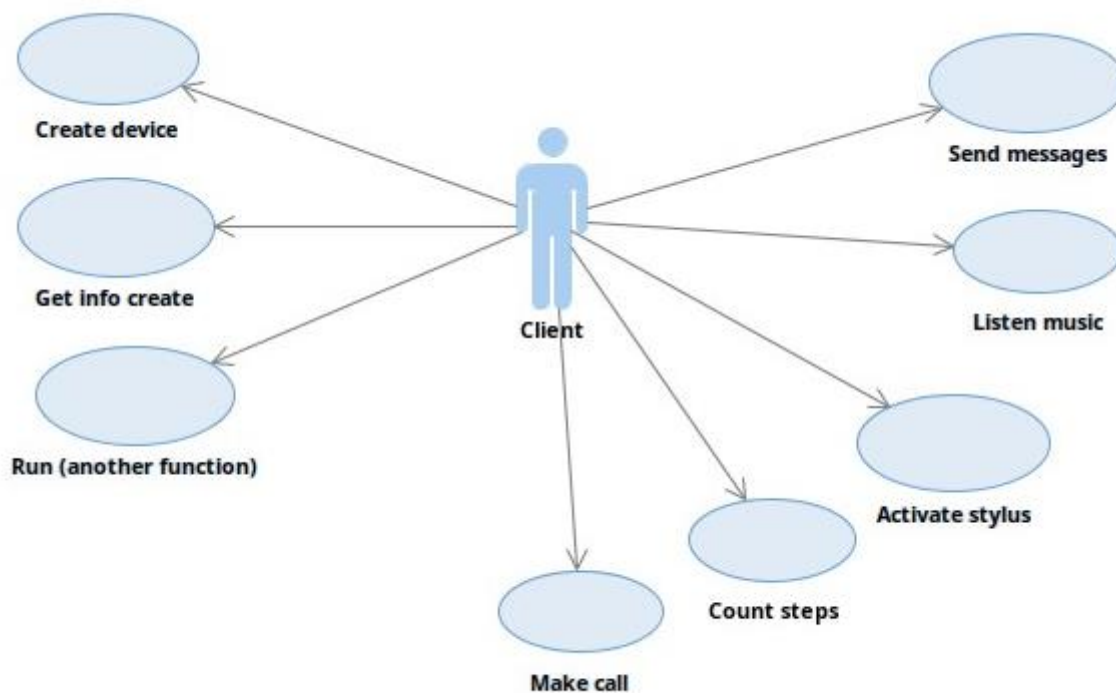

Рис. 4 — діаграма варіантів використання

Для побудови діаграми варіантів використання (Use Case) використовувалось контекстне меню побудови UML діаграм різних типів (рис.3) з вказання вибору у списку UML діаграм випадального меню справа **Use CaseDiagramme**.

4 . Проектування Class –діаграми АМ смарт АF в IBM RSA

Для побудови діаграми класів АМ смарт АF (**Class Diagram**) також використовувалось контекстне меню побудови UML (рис.3), вказавши у списку вибору UML діаграм випадального меню справа **ClassDiagram**. В результаті побудови одержуємо діаграми класів АМ смарт АF, що описує архітектуру проєктованого ПЗ (рис.4).

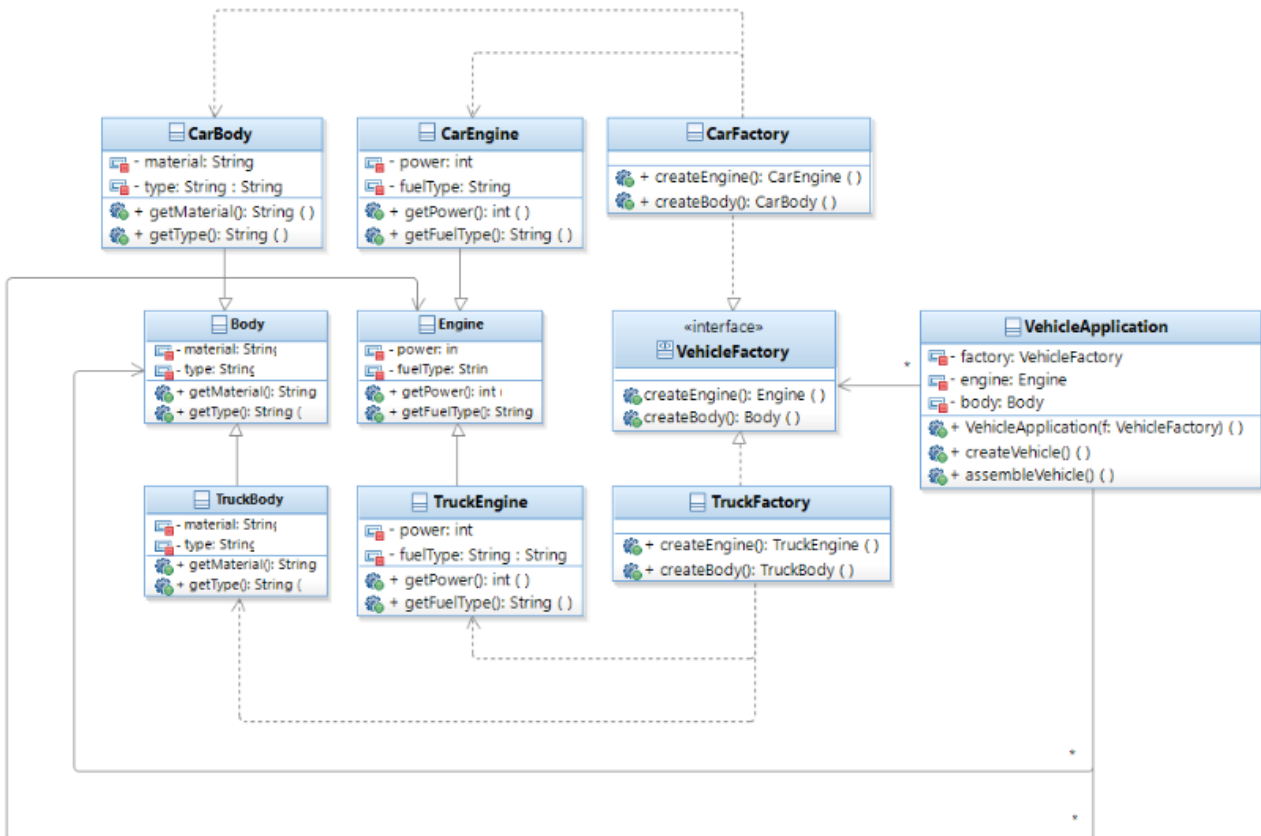

Рис. 4 – UML діаграма класів AM смарт AF в IBM RSA

Проектування Sequence –діаграми AM смарт AF в IBM RSA

Описи основних меню IBM RSA та послідовності їх застосування при створенні проекту і побудові основних діаграм для AM смарт AF

Генерація програмного коду на основі побудованої архітектурної моделі – UML-

Створення C++ проекту.З генерований код на мові C++ за допомогою інструментів IBM Rational Software Architect:

Main.cpp:

```

// клас клієнта, використовує клас фабрики для створення продукції
public class Main{
private:
    // приватне поле абстрактної продукції Smart_device sm_dev;
public:
// конструктор класу Main(Factory fc)
sm_dev = fc.create_device(); }
    // додатковий метод
    void run() {}
}

```

Factory.cpp:

```

// абстрактний клас фабрики
public abstract class
Factory{ public:

```

```
// метод для створення  
продукції void create_phone() =  
0;  
}
```

Smart_device.cpp:

```
// абстрактний клас пристрою  
public abstract class Smart_device{  
protected:  
    // приватне поле оперативної  
    пам'яті int RAM;  
    // приватне поле постійної  
    пам'яті int ROM;  
    // приватне поле діагоналі  
    екрану float screen;  
public:  
    // чисто віртуальний метод, що відповідає за надсилання  
    повідомлень string messages() = 0;  
    // чисто віртуальний метод, що відповідає за відтворення  
    музики void play_music() = 0;  
}
```

Meizu_factory.cpp:

```
// клас конкретної  
фабрики public class  
Meizu_factory{ public:  
    // реалізація методу для створення  
    продукту Smart_device create_device() {}  
    // метод, для повернення статистика по  
    створенню пристроїв string get_stat() {}  
}
```

Xiaomi_factory.cpp:

```
// клас конкретної  
фабрики public class  
Xiaomi_factory{ public:  
    // реалізація методу для створення  
    продукту Smart_device create_device() {}  
    // метод, для повернення статистика по  
    створенню пристроїв string get_stat() {}  
}
```

Doogee_factory.cpp:

```
// клас конкретної  
фабрики public class  
Doogee_factory{ public:  
    // реалізація методу для створення  
    продукту Smart_device create_device() {}  
    // метод, для повернення статистика по  
    створенню пристроїв string get_stat() {}  
}
```

Smart_watch.cpp:

```
// клас конкретного
продукту public class
Smart_watch{ private:
    // приватне поле оперативної
    пам'яті int RAM;
    // приватне поле постійної
    пам'яті int ROM;
    // приватне поле діагоналі
    екрану float screen;
public:
    // реалізація методу, що відповідає за
    підрахування кроків int count_steps() {}
    // реалізація методу, що відповідає за
    надсилання повідомлень string messages() {}
    // реалізація методу, що відповідає за
    відтворення музики void play_music() {}
}
```

Tablet.cpp:

```
// клас конкретного
продукту public class Tablet{
private:
    // приватне поле оперативної
    пам'яті int RAM;
    // приватне поле постійної
    пам'яті int ROM;
    // приватне поле діагоналі
    екрану float screen;
public:
    // реалізація методу, що відповідає за
    активування стилусу void take_stylus() {}
    // реалізація методу, що відповідає за
    надсилання повідомлень string messages() {}
    // реалізація методу, що відповідає за
    відтворення музики void play_music() {}
}
```

Smartphone.cpp

```
// клас конкретного
продукту public class
Smartphone{ private:
    // приватне поле оперативної
    пам'яті int RAM;
    // приватне поле постійної
    пам'яті int ROM;
    // приватне поле діагоналі
    екрану float screen;
public:
    // реалізація методу, що відповідає за
    здійснення дзвінків void call() {}
```

```
// реалізація методу, що відповідає за  
надсиланняповідомлень string messages() {}  
// реалізація методу, що відповідає за відтворення  
музики void play_music() {} }
```

Висновки:

В ході виконання даної роботи проведений доменний аналіз предметної області, на основі якої формалізовані вимгли до проекту на основі UML Use case діаграми. Досліжена і розроблена архітектурна модель проектування ПЗ - Абстрактна фабрика із застоуванням інструментального засобу проектування ПЗ Rational Software Architect у вигляді моделі предметної області (МПО), описана діаграмою класів (UML Class Diagram). Це дозволяє виконувати комплексне моделювання сутностей системи, оперативно вносити зміни у проект згідно нових вимог користувача, не витрачаючи додаткових зусиль на перепрограмування всієї системи, забезпечуючи її архітектурну цілісність. Внесені зміни при цьому не будуть впливати на зміни усїєї архітектури системи. Відповідної до вибраної АМ смарт АФ проектування здійснена автоматична генерація програмного коду на ООП-мовах Java і С++. Даний підхід проектування ПЗ дозволяє також здійснити зворотню трансформацію коду (reengineering) в UML- модель, що є дуже важливим для повторного використання раніше розробленого і працюючого коду.

Додаток Б. Зразки предметних областей для проектування та розробки

1. Інформаційна система для організації та проведення державних закупівель.
2. Система моніторингу міського транспорту
3. ПЗ для ідентифікації апаратного забезпечення та моніторингу встановленого та можливих оновлень драйверів.
4. Система підрахунку та контролю мережевого трафіку при підключенні до мережі через модем. Липак Володимир
5. ПЗ для синхронізації паролів між різними апаратними пристроями.
6. Поштовий клієнт (для синхронізації поштових акаунтів).
7. ІС "Кафедра" для автоматизації робіт на кафедрі програмної інженерії.
8. Диспетчерський центр оперативного вирішення скарг мешканців мікрорайону ТОВ ЖКГ «Мрія».
9. Служба обліку спожитої електроенергії в навчальних корпусах університету
10. Автоматизована система обліку звернень та виконаних робіт ОСББ «Ромашка»
11. Автоматизована система обліку газової служби Тернопільської області.
12. АІС Наукова лабораторія університету
13. Система автоматизації центру міжнародної наукової кооперації
14. АІС Студентський сектор університету
15. АІС Архітектурне бюро «Погляд з Парижу»
16. АІС Художня майстерня «Вернісаж»
17. АІС База «Тернопільсир»
18. АІС театру «Багато галасу»
19. Інформаційно довідкова система туристичних пам'яток України
20. Автоматизована інформаційна система реєстрації та обліку замовлень торговельного підприємства
21. Інформаційна система міста Тернопіль
22. Геоінформаційна система міста Тернопіль
23. Охоронна система ВУЗу
24. Система домашнього енергоменеджменту.
25. Система розподілу та контролю завдаль на підприємстві
26. Інтернет-аукціон.
27. Електронна платіжна система.
28. ПЗ для обміну файлів між різними пристроями.

29. ПЗ для доступу і об'єднання хмарних акаунтів.
30. Ресурс для бронювання та продажу квитків на авто та залізничні перевезення по Україні.
31. Система документообігу підприємства з продаж будівельних матеріалів «Арскераміка».
32. Ресурс для замовлення послуг таксі в місті Тернополі (без привязки до служби таксі, веб-система).
33. Центр прийому замовлень на телерекламу міського телебачення «TV-4»
34. Автоматизація роботи підприємства з ремонту дорожнього покриття та встановлення знаків вуличного руху.
35. Служба реєстрації викликів швидкої допомоги.
36. Служба реєстрації хворих першої міської поліклініки.
37. Готельне господарство «Тернопіль»
38. Центр працевлаштування «Кар'єра»
39. Студентська булочна «Завжди смачно»
40. Служба збуту продукції ТМ "Молокія"
41. Магазин «Антикваріат»
42. Система логістики (Кузьмич)
43. Онлайн-кімната геймера
44. Інформаційна система електронного документообігу на підприємстві
45. Інформаційна система обліку продукції на складі
46. Автоматизована система обліку нарахування заробітної плати
47. Система автоматизації бронювання та продажу квитків на проїзд автобусним транспортом
48. Система автоматизації бронювання та оренди місць на автопарковці.
49. Інформаційна система магазину "Стрекбольного спорядження" (продаж та оренда).
50. Система керування розробкою програмного забезпечення за методологією Scrum.
51. Інформаційна система вело-майстерні
52. Соціальна мережа для студентів/науковців.
53. Система контролю робочого часу працівників.
54. ПЗ для синхронізації акаунтів соціальних мереж
55. ПЗ «Розумний дім».
56. Система реєстрації та обліку замовлень кондитерської фабрики.
57. Служба обліку роботи оздоровчого басейну університету
58. Автоматизована система формування та оцінювання тестових завдань для навчального закладу.

59. Програмний додаток для конвертування зображень у текстовий формат.
60. Система обліку паролів різних ресурсів
61. Система автоматизації роботи страхової агенції
62. Система для цифрового моніторингу здоров'я
63. Автоматизована система ресторану (включаючи сервіс попереднього замовлення).
64. Інформаційна система «Студмістечко»
65. Медична інформаційна система Тернопільської області
66. Система планування та контролю робіт на підприємстві
67. Міська рекламно-інформаційна система
68. Логістична система планування маршруту
69. Робота системи банкоматів банку «Укрсиббанк»